

RAPORT OSW

OSW

POLARNY KWARTET NATO

**USA, KANADA, DANIA I NORWEGIA
W ARKTYCE**

Piotr Szymański

WARSZAWA
MARZEC 2023

POLARNY KWARTET NATO

USA, KANADA, DANIA I NORWEGIA W ARKTYCE

Piotr Szymański

© Copyright by Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia

REDAKCJA MERYTORYCZNA

Wojciech Konończuk, Justyna Gotkowska, Witold Rodkiewicz

REDAKCJA

Tomasz Strzelczyk

WSPÓŁPRACA

Szymon Sztyk, Katarzyna Kazimierska

MAPA

Wojciech Mańkowski

OPRACOWANIE GRAFICZNE

OSW

SKŁAD

IMAGINI

ZDJĘCIE NA OKŁADCE

aerophoto / Shutterstock.com

Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia
ul. Koszykowa 6a, 00-564 Warszawa
tel.: (+48) 22 525 80 00, info@osw.waw.pl

  www.osw.waw.pl

ISBN 978-83-67159-30-2

Spis treści

TEZY | 5

WSTĘP | 10

I. SPECYFIKA REGIONU ARKTYCZNEGO | 13

II. PRIORYTETY „ARKTYCZNEJ CZWÓRKI” | 17

1. USA | **17**
2. Kanada | **18**
3. Dania | **20**
4. Norwegia | **21**
5. Unia Europejska | **22**
6. NATO | **24**

III. POZOSTALI AKTORZY WOBEC ARKTYKI | 26

1. Rosja | **26**
2. Chiny | **28**

IV. GOSPODARKA I HANDEL | 31

1. USA | **31**
2. Kanada | **32**
3. Dania | **33**
4. Norwegia | **34**

V. BEZPIECZEŃSTWO I OBRONNOŚĆ | 36

1. USA | **36**
2. Kanada | **38**
3. Dania | **40**
4. Norwegia | **41**

VI. PERSPEKTYWY I SCENARIUSZE | 43

TEZY

- Arktyka budzi rosnące zainteresowanie międzynarodowe ze względu na zmiany klimatyczne. Rozmarzanie pokrywy lodowej z jednej strony stanowi globalne wyzwanie, ale z drugiej – otwiera nowe możliwości komunikacyjne i zwiększa dostępność surowców naturalnych. W ostatnich latach Arktyka stała się też kolejną areną rywalizacji Zachodu z Rosją i Chinami, kruszącej paradygmat pokojowej pozimnowojennej współpracy na tym obszarze. Wśród państw regionu aktorem najintensywniej użytkującym swoją część omawianego terytorium pozostaje Federacja Rosyjska (FR). Rozbudowuje tam ona potencjał militarny, prowadzi szeroko zakrojone ćwiczenia Floty Północnej, a także inwestuje w wydobycie surowców oraz rozwój Północnej Drogi Morskiej. Aspiracje do odgrywania większej roli za kołem podbiegunowym zgłaszają też Chiny, skupiające się głównie na działalności naukowo-badawczej, imporcie surowców oraz inwestycjach infrastrukturalnych w ramach Polarnej Jedwabnego Szlaku.
- Na Zachodzie wzrost znaczenia obszarów polarnych da się zauważyć szczególnie w polityce bezpieczeństwa USA, Kanady, Danii i Norwegii – państw brzegowych Oceanu Arktycznego. „Arktyczny kwartet” dostrzega zmianę zachodzącą w sytuacji strategicznej na północy i konieczność wzmocnienia swojego zaangażowania za kołem podbiegunowym. Rozwój współpracy tych czterech państw w dziedzinie bezpieczeństwa regionalnego hamują jednak ich często sprzeczne interesy gospodarcze i polityczne w Arktyce. Ponadto ze względu na swoistą modę na ten obszar, widoczną w pojawianiu się wielu nowych krajowych i ponadnarodowych strategii polarnych, coraz trudniej jest odróżnić plany realnych działań od biurokratycznych procesów nieprzekładających się na sytuację w regionie.
- Stany Zjednoczone rozszerzają swoją obecność za kołem podbiegunowym przede wszystkim wskutek rosnącego współzawodnictwa z Rosją i Chinami. W ostatnich latach Waszyngton nasilił w Arktyce zarówno aktywność wojskową, jak i dyplomatyczną. Pierwszoplanową rolę odgrywają tu aspekty militarne. Z jednej strony USA patrzą na region przez pryzmat zagrożenia potencjalnym uderzeniem rakietowo-powietrznym na ich terytorium, gdyż przez Arktykę prowadzi najkrótsza trasa lotu samolotów i pocisków z Federacji Rosyjskiej (FR). Z drugiej – wysunięte położenie arktycznego stanu Alaska ułatwia Amerykanom projekcję siły na kierunkach europejskim i azjatyckim. Wszystkie rodzaje Sił Zbrojnych Stanów Zjednoczonych planują inwestycje w odbudowę zdolności do prowadzenia operacji w Arktyce.

Chodzi jednak o działania na stosunkowo niewielką skalę. Należy raczej spodziewać się, że – ze względu na rosnące zaangażowanie w regionie Indo-Pacyfiku – Waszyngton będzie motywował europejskich sojuszników do wzięcia większej odpowiedzialności za bezpieczeństwo arktycznych peryferii obszaru euroatlantyckiego. Nowe wyzwania dla USA niesie ze sobą także konieczność przeciwdziałania negatywnym następstwom globalnego ocieplenia w regionie, np. zagrożeniom dla infrastruktury militarnej oraz związanej z wydobyciem i transportem ropy naftowej, które wynikają z rozmarzania gruntu pod obiektami.

- Priorytetami Kanady w Arktyce są zrównoważony rozwój północnych regionów, poprawa usług publicznych i ochrona suwerenności. Polityka arktyczna tego państwa, którego 40% terytorium i 75% linii brzegowej znajduje się za kołem podbiegunowym, łączy charakterystyczne dla krajów nordyckich akcentowanie znaczenia pokojowej współpracy międzynarodowej w regionie z roszczeniami do pełnej kontroli nad wodami kanadyjskiego Archipelagu Arktycznego, a w szczególności Przejścia Północno-Zachodniego, łączącego Atlantyk z Pacyfikiem. To zaś zbliża postawę Ottawy i Moskwy, podobnie rozszerzającej swoje regulacje na Północną Drogę Morską. Dotychczas Kanada niechętnie odnosiła się do pomysłów zwiększania obecności NATO w Arktyce. W obronie Ameryki Północnej przed atakiem z tego kierunku stawiała na dwustronną kooperację z USA, równocześnie postulując redukcję napięć z Kremlen na Dalekiej Północy, czyli w europejskiej części Arktyki. Pod wpływem rosnących zdolności militarnych Rosji w regionie stopniowo łagodzi ona jednak swój opór wobec możliwości zaangażowania Sojuszu za kołem podbiegunowym. Ottawa stoi przed koniecznością podniesienia nakładów na uzbrojenie i sprzęt wojskowy do działań w Arktyce w związku z planami modernizacji amerykańsko-kanadyjskiego Dowództwa Obrony Północnoamerykańskiej Przestrzeni Powietrznej i Kosmicznej (NORAD).
- Dla Danii obecność na omawianym obszarze ma przede wszystkim wymiar prestiżowy. Kontrola nad największą wyspą świata – Grenlandią – pozwala temu małemu nadbałtyckiemu krajowi zasiadać w Radzie Arktycznej i zabierać głos w sprawach regionu na równi z USA czy Rosją. Bez Grenlandii ranga stosunków duńsko-amerykańskich obniżyłaby się. Kraje łączą umowa bilateralna o obronie wyspy, na której Stany Zjednoczone posiadają ważną infrastrukturę militarną, w tym stację radiolokacyjną systemu wczesnego ostrzegania. Stopniowe rozszerzanie autonomii Grenlandii sprawiło, że Dania nie czerpie obecnie korzyści gospodarczych ze swojego

zaangażowania w Arktyce. Największym wyzwaniem dla Kopenhagi pozostanie utrzymanie unii z Grenlandią w obliczu jej aspiracji niepodległościowych i rosnącego zainteresowania międzynarodowego wyspą. W kraju ścierają się argumenty zwolenników zwiększenia aktywności militarnej w Arktyce z postulatami deeskalacji napięć i koncentracji na rozwoju zdolności cywilnych.

- Dla Norwegii, która – podobnie jak Kanada – ma silną tożsamość arktyczną, Daleka Północ (norweska część Arktyki) to obszar strategiczny w kontekście utrzymania własnej suwerenności i integralności terytorialnej. Państwo rozwija swój potencjał militarny pod kątem zdolności do działania na tym kierunku operacyjnym, a także wzywa do wzmocnienia natowskiego odstraszania w regionie. Liczy się bowiem ze scenariuszem, w którym w przypadku konfliktu z Zachodem Rosja zaatakowałaby północ kraju i archipelag Svalbard. Zwiększając w ostatnich latach nakłady na modernizację sił zbrojnych i współpracę z sojusznikami – zwłaszcza USA i Wielką Brytanią – Norwegia odpowiada na militaryzację obszarów arktycznych przez Rosję, w tym na zintensyfikowanie przez nią ćwiczeń wojskowych w pobliżu własnych granic. W debacie pojawiają się jednak również głosy za utrzymaniem tradycyjnej linii Oslo w polityce bezpieczeństwa, która zakładała ograniczanie aktywności sił sojuszniczych w kraju w imię redukcji napięć w relacjach z Moskwą. Zasobna w złoża węgłowodorów i łowiska Północna Norwegia, będąca najlepiej rozwiniętą częścią Arktyki, odgrywa istotną rolę w gospodarce kraju. Tu dylematy narodowe dotyczą przede wszystkim przyszłości eksploatacji ropy i gazu – Oslo usiłuje znaleźć odpowiedź na pytanie, czy warto nadal inwestować w przemysł wydobywczy w regionie kosztem środowiska i klimatu.
- Choć obszary polarne przyciągają coraz większą uwagę mocarstw, to ich znaczenie – zarówno militarne, jak i gospodarcze – pozostanie dla rywalizacji Zachodu z Rosją i Chinami drugoplanowe względem Europy, Indo-Pacyfiku czy Afryki. Nie należy zatem spodziewać się arktycznego wyścigu zbrojeń czy „gorączki surowcowej”. Z jednej strony prawdopodobnie nastąpi rozwój miejscowej żeglugi handlowej, turystyki i niektórych gałęzi górnictwa. Z drugiej – w regionie będzie się pogłębiał kryzys społeczno-klimatyczny, przypominający światu o konieczności szybszej redukcji emisji gazów cieplarnianych. Topnienie lodu przyniesie katastrofy naturalne i infrastrukturalne oraz zmieni styl życia mieszkańców, w szczególności rdzennych. W Arktyce występować będą elementy współpracy międzynarodowej (żegluga, badania i nauka, ochrona środowiska), ale również

współzawodnictwa (np. o podział szelfu), co sprawi, że stanie się ona obszarem mniej stabilnym.

- Na sytuację w Arktyce wpływa także rozpoczęta 24 lutego 2022 r. pełnoskalowa rosyjska agresja na Ukrainę. W przeciwieństwie do okresu po aneksji Krymu tym razem Zachód odrzucił możliwość kontynuowania kooperacji z Moskwą w regionie na dotychczasowych warunkach. W marcu 2022 r. USA, Kanada, Islandia, Dania, Norwegia, Szwecja i Finlandia zawiesiły swój udział w Radzie Arktycznej, której w latach 2021–2023 przewodniczy Rosja. W odpowiedzi na inwazję wielu członków NATO zapowiedziało zwiększenie wydatków obronnych. Spełnienie tych deklaracji pozwoliłoby również uzupełnić braki w zakresie zdolności do działań na obszarach polarnych i wzmocnić sojusznicze odstraszanie na północnej flance. Kryzys energetyczny i wzrost cen surowców mogą też pobudzić zainteresowanie Zachodu eksploatacją tamtejszych złóż ropy i gazu, z czego skorzystałaby głównie Norwegia. „Rozlanie się” wojny na Arktykę należy uznać za mało prawdopodobne, gdyż znaczna część sił agresora stacjonujących wzdłuż granicy z Norwegią i Finlandią bierze udział w ataku na Ukrainę (Rosja nie dysponuje wystarczającym potencjałem, by otworzyć kolejny front na północy). Moskwa będzie natomiast – jako element gry psychologicznej z Zachodem – częściej demonstrować gotowość swoich wojsk atomowych na Morzu Barentsa i Oceanie Arktycznym. Ma to sygnalizować, że ewentualne bezpośrednie zaangażowanie militarne NATO na Ukrainie może się spotkać z nuklearną odpowiedzią Kremla.
- Z perspektywy aktywności Rosji w Arktyce decyzja o inwazji na Ukrainę niesie ze sobą długofalowe negatywne konsekwencje. Zmotywowała Szwecję i Finlandię do złożenia wniosków o członkostwo w NATO, co prawdopodobnie zwiększy obecność wojskową sojuszników na północnej flance, w tym w arktycznej części Półwyspu Skandynawskiego. Przynależność wszystkich państw regionu nordycko-bałtyckiego do jednego obozu polityczno-wojskowego ograniczy Moskwie możliwość wywierania presji militarnej na ten obszar – m.in. spowoduje objęcie Szwecji i Finlandii sojuszniczymi gwarancjami czy poprawi sytuację strategiczną państw bałtyckich i północnej Norwegii. Wskutek nałożonych sankcji i wstrzymania działalności zachodnich koncernów energetycznych w Rosji ucierpią nowe projekty naftowo-gazowe w jej części Arktyki. Na zamrożeniu tej współpracy skorzystałyby zapewne Chiny i inne państwa zainteresowane wzmocnieniem swojej obecności za kołem podbiegunowym. Izolacja Rosji może też doprowadzić do zwiększenia zależności Moskwy od Pekinu w arktycznych

sektorach – wydobywczym, infrastrukturalnym czy stoczniowym, a także w dziedzinie żeglugi i na polu badań naukowych.

- Trwała rezygnacja Zachodu z kontaktów z Rosją w Arktyce wydaje się jednak mało realna. Kraj ten kontroluje połowę obszarów arktycznych, więc rozwój kooperacji regionalnej bez jego udziału jest w wielu istotnych sferach znacznie utrudniony. W dalszej przyszłości nie da się wykluczyć powrotu do selektywnego współdziałania z Moskwą, które mogłoby objąć poszukiwania i ratownictwo morskie, reagowanie kryzysowe (np. na katastrofy ekologiczne), ochronę środowiska, kontrolę połowów, redukcję emisji CO₂ i badania zmian klimatycznych. Wszystkie te zagadnienia oddziałują bowiem bezpośrednio na szeroko pojęte bezpieczeństwo państw arktycznych. Takie posunięcie nie oznaczałoby odbudowy zaufania do Kremla – równoległe polarni członkowie NATO wzmacniałyby swoje zdolności militarne na kierunku północnym.

WSTĘP

Nazwa „Arktyka” pochodzi z greki. Starożytni wyznaczyli północ, opierając się na położeniu gwiazdozbioru Wielkiej Niedźwiedzicy, a „niedźwiedź” to po grecku *arktos*¹. Obecnie Arktykę coraz częściej przedstawia się jako kraię leżącą „w cieniu” niedźwiedzia. Chodzi oczywiście o Rosję, konsekwentnie wzmacniającą swój potencjał militarny na Dalekiej Północy, inwestującą w rozwój Północnej Drogi Morskiej (PDM) i wydobywanie arktycznych surowców oraz wysuwającą najdalej idące roszczenia do szelfu kontynentalnego wokół bieguna północnego.

Arktyka budzi też zainteresowanie Chińskiej Republiki Ludowej (ChRL). W ramach projektu Polarnej Jedwabnej Szlaku rośnie jej aktywność handlowo-gospodarcza i naukowo-badawcza w regionie. Pekinowi zależy na rozwoju żeglugi, gdyż tamtejsze trasy skracają czas transportu towarów między Europą a Azją Wschodnią. Tłem i siłą napędową tych działań są zmiany klimatu. Pod wpływem globalnego ocieplenia pokrywa lodowa wokół bieguna kurczy się, co sprawia, że niedostępna przez stulecia Arktyka powoli otwiera się na potrzeby biznesu, rybołówstwa czy sił zbrojnych.

Sytuację międzynarodową i klimatyczną za kołem podbiegunowym uważnie śledzą USA, Kanada, Dania, a także Norwegia – jedyne państwa NATO z dostępem do szelfu Oceanu Arktycznego. Większą obecność Rosji i Chin w Arktyce interpretują one jako element zaostrzającej się globalnej rywalizacji pomiędzy Zachodem a Moskwą i Pekinem. Obserwujemy więc wzrost znaczenia tego obszaru w politykach bezpieczeństwa zarówno Waszyngtonu i Ottawy, jak i Kopenhagi i Oslo, co pociąga za sobą wzrost wydatków na poprawę zdolności do działań militarnych na kierunku arktycznym oraz baczniejsze monitorowanie chińskich inwestycji w regionie pod kątem bezpieczeństwa. Równocześnie „arktyczna czwórka” – mimo zbieżnej oceny aktywności Rosji i Chin za kołem podbiegunowym – często postrzega region odmiennie i, co za tym idzie, definiuje swoje interesy w nim w różny sposób.

Niniejszy raport stawia w centrum analizy zaangażowanie w Arktyce USA, Kanady, Danii i Norwegii – państw Zachodu dysponujących wyjściem na szelf kontynentalny Oceanu Lodowatego i posiadających rozległe interesy za kołem

¹ K. Kubiak, *Interesy i spory państw w Arktyce w pierwszych dekadach XXI wieku*, Wydawnictwo Trio, Warszawa 2012, s. 23.

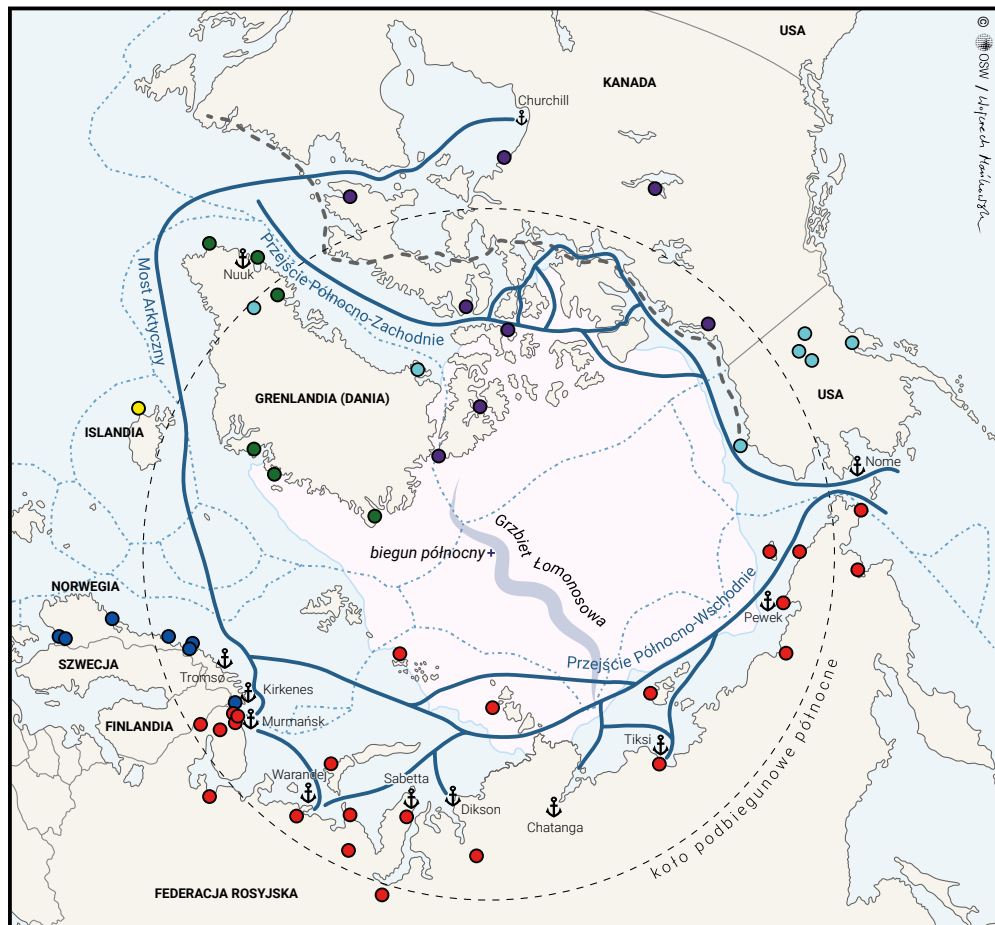
podbiegunowym². Aktywności naszych północnoamerykańskich i północnoeuropejskich sojuszników na tym obszarze warto przyjrzeć się bliżej również z tego względu, że rzutuje ona na współpracę w dziedzinie obronności czy energetyki w regionie nordycko-bałtyckim.

Tekst odpowiada na pytania o przyczyny rosnącego zainteresowania Arktyką, a także o jej znaczenie w polityce bezpieczeństwa USA, Kanady, Danii i Norwegii. Bierze przy tym pod uwagę gospodarczo-handlowe aspekty obecności tych państw za kołem podbiegunowym. Weryfikuje też pojawiające się w niektórych opracowaniach tezy o arktycznym wyścigu zbrojeń i o pogoni za niezmiernymi bogactwami naturalnymi regionu (który w większości pozostaje trudno dostępny dla handlu morskiego, eksploatacji surowców i aktywności wojskowej).

Wreszcie raport zawiera również prognozę trajektorii polityki arktycznej Waszyngtonu, Ottawy, Kopenhagi i Oslo oraz sytuacji strategicznej na Dalekiej Północy. Jako główną metodę badawczą zastosowano analizę treści oficjalnych dokumentów (strategii, planów, komunikatów itp.), opracowań ośrodków analitycznych i materiałów prasowych. Ważną rolę pomocniczą odegrały metody historyczna i instytucjonalno-prawna oraz rozmowy z ekspertami zajmującymi się problematyką Arktyki.

² Sama Islandia leży poza Arktyką, lecz koło podbiegunowe przebiega przez należącą do niej wyspę Grímsey, co zapewnia temu państwu miejsce w Radzie Arktycznej. Islandia jest członkiem NATO, ale nie posiada stałych sił zbrojnych, co ogranicza jej oddziaływanie na region. Szwecja i Finlandia nie są państwami brzegowymi Oceanu Arktycznego.

Mapa. Arktyka i Ocean Arktyczny – infrastruktura wojskowa państw NATO i Rosji oraz polarne szlaki morskie

	Zasięg lodu (mediana dla września, 1981–2010)	Obiekty wojskowe:			
	Drogi / szlaki morskie				
	Główne porty Arktyki				
	Granice wyłącznych stref ekonomicznych				
					North Warning System

Źródła: *Department of the Air Force introduces Arctic Strategy*, Siły Powietrzne USA, 21.07.2020, af.mil; *Sea Routes and Ports in the Arctic*, Nordregio, styczeń 2019, nordregio.org; M. Jeffries, *Sea ice*, Encyklopedia Britannica, britannica.com.

I. SPECYFIKA REGIONU ARKTYCZNEGO

Arktyka to obejmujący ok. 26,5 mln km² obszar wokół bieguna północnego. Jej południowy zasięg wyznacza lipcowa izoterma 10°C, w przybliżeniu pokrywająca się z linią vegetacji drzew. Dla ułatwienia często przyjmuje się, że kraina leży za granicą koła podbiegunowego (66°33'39" N). Region tworzą Ocean Arktyczny (Lodowaty), archipelagi i wyspy, w tym największa wyspa świata – Grenlandia – oraz północne wybrzeża Eurazji i Ameryki Północnej³. Zamieszkuje go ok. 4 mln osób (połowa żyje w Rosji), z czego ludność rdzenna stanowi 10%⁴.

Sytuację prawnomiędzynarodową w Arktyce reguluje przede wszystkim Konwencja Narodów Zjednoczonych o prawie morza z 1982 r. Określa ona prawa, obowiązki i zakres jurysdykcji państw nadbrzeżnych Oceanu Arktycznego, status wód międzynarodowych (morze pełne), archipelagów i cieśnin, a także zasady wytyczania granic morskich wyłącznych stref ekonomicznych i szelfu kontynentalnego⁵. W 2008 r. państwa leżące nad Oceanem Arktycznym (Kanada, Rosja, Norwegia, Dania i USA) potwierdziły, że prawo morza będzie podstawą ich współpracy regionalnej, zarządzania Arktyką i rozstrzygania sporów terytorialnych (Deklaracja z Ilulissat)⁶.

Porządek prawnomiędzynarodowy na omawianym obszarze kształtują też starsze akty prawne. Najważniejszy z nich to Traktat Spitsbergeński z 1920 r. Przyznaje on Norwegii suwerenne prawa do archipelagu Svalbard, a jednocześnie zapewnia kilkudziesięciu innym sygnatariuszom, w tym Polsce, równy dostęp do wysp i możliwość prowadzenia tam działalności gospodarczej. Obok Norwegii korzysta z niej tylko Rosja, posiadająca w Barentsburgu kopalnię węgla i konsulnat. Do nowszych porozumień arktycznych należą m.in. Międzynarodowy kodeks dla statków eksploatowanych na wodach polarnych z 2015 r.

³ Istnieje wiele definicji południowej granicy Arktyki. Zob. *Arktyka i Antarktyka – środowisko przyrodnicze obszarów podbiegunowych*, Platforma edukacyjna Ministerstwa Edukacji i Nauki, zpe.gov.pl; M. Łuszczuk, P. Graczyk, A. Stępień, M. Śmieszek, *Cele i narzędzia polskiej polityki arktycznej*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP, Departament Polityki Europejskiej, Warszawa 2015, s. 21–24.

⁴ Do autochtonów zamieszkujących arktyczne obszary USA, Kanady, Danii (Grenlandii) i Norwegii zalicza się m.in.: Aleutów, Atabasków, plemię Gwich'in, Inuitów i Samów.

⁵ Pierwsze roszczenia państw nadbrzeżnych do Arktyki w XX wieku opierały się na teorii sektorów – obejmowały trójkątne obszary przylegające do wybrzeży i zbiegające się południkowo w kierunku bieguna. Wysuwano je, aby zapobiec sytuacji, w której arktyczne wyspy zostałyby uznane za *terra nullius* i zagarnięte przez innych pod pretekstem braku efektywnej okupacji. R. Bierzanek, J. Symonides, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2009, s. 243.

⁶ Spośród państw arktycznych Konwencji o prawie morza nie ratyfikowały tylko Stany Zjednoczone, które jednak w praktyce uznają jej postanowienia. Przykładem jest zgoda Waszyngtonu na stosowanie dokumentu w odniesieniu do Arktyki w Deklaracji z Ilulissat.

i umowa w sprawie zapobiegania nieuregulowanym połowom na morzu pełnym w środkowej części Oceanu Arktycznego z 2018 r. Ważnym osiągnięciem było podpisanie przez członków Rady Arktycznej w 2011 r. porozumienia o współpracy w poszukiwaniach i ratownictwie (SAR), dzielącego obszar podbiegunowy na strefy odpowiedzialności poszczególnych państw nadbrzeżnych.

Arktykę zmienia globalne ocieplenie, w ostatnim półwieczu postępujące w regionie podbiegunowym trzy razy szybciej niż średnio na świecie⁷. Przyspiesza ono topnienie grenlandzkiego lądolodu, pokrywającego ok. 80% powierzchni liczącej ponad 2 mln km² wyspy. To poważne zagrożenie – odpowiada za 20-25% wzrostu poziomu oceanów po 1992 r.⁸, zmienia strukturę opadów na półkuli północnej, zmniejsza obszar odbijania promieniowania słonecznego, a także zaburza równowagę chemiczną oceanów i ich ekosystemów oraz przebieg prądów morskich. Co więcej, na przestrzeni ostatnich czterech dekad zasięg pokrywy lodowej Oceanu Arktycznego w czerwcu i lipcu skurczył się o ok. 40% (w zimniejszych miesiącach – średnio o 10%). Po 2050 r. akwen ten być może w ogóle nie będzie latem zamrażał. Dostęp do regionu i jego bogactw naturalnych staje się więc łatwiejszy.

Strategie arktyczne państw nadbrzeżnych podkreślają potencjał tego obszaru – zarówno surowcowy, jak i w dziedzinie międzykontynentalnego transportu morskiego. W sierpniu 2010 r. po raz pierwszy oba przejścia – Północno-Zachodnie i Północno-Wschodnie – były wolne od lodu. Na trasie Jokohama-Rotterdam PDM pozwala zaoszczędzić ok. 8 tys. km względem żeglugi przez Kanał Sueski. W przyszłości Ocean Arktyczny mógłby połączyć Azję, Europę i Amerykę Północną, czyli trzy czwarte populacji świata. Arktyka kryje szacunkowo ok. 13% globalnych zasobów ropy i 30% gazu (ok. 84% tamtejszych węglowodorów to złoża *offshore*). Pod wpływem zmian klimatycznych obserwujemy też zjawisko migracji ryb na północ, co zwiększy znaczenie arktycznych wód dla bezpieczeństwa żywnościowego niektórych państw. Na obszar ten przypada odpowiednio ok. 10% i 5% światowych połowów ryb i skorupiaków.

W Arktyce działają liczne formaty współpracy regionalnej. Najważniejszy z nich to założona w 1996 r. międzyrządowa Rada Arktyczna, zajmująca się ochroną środowiska, bezpieczeństwem żeglugi, rozwojem gospodarczym

⁷ Prognozy przewidują utrzymanie się tego trendu. W najbliższym dwudziestoleciu średnia temperatura na świecie ma wzrosnąć o 1-2°C, a w Arktyce – nawet o 3°C.

⁸ K. Abnett, *Greenland ice sheet shrinks by record amount: climate study*, Reuters, 15.04.2020, reuters.com.

i wspieraniem rdzennej ludności. Należą do niej Islandia, Kanada, Norwegia, Szwecja, Finlandia, Dania, Rosja i USA (państwa te współpracują także w ramach Arktycznego Forum Straży Przybrzeżnej). Rada podejmuje decyzje jednomyślnie⁹. Nie jest organizacją międzynarodową (gdyż sprzeciwiają się temu Stany Zjednoczone) i nie przyjmuje wiążących prawnie regulacji, choć służy ich wypracowywaniu. Nie zajmuje się też sprawami wojskowymi, które omawia się na spotkaniach Arctic Security Forces Roundtable w gronie przedstawicieli sił zbrojnych USA, Kanady, państw nordyckich oraz czterech państw niearktycznych – Wielkiej Brytanii, Francji, Holandii i Niemiec (od 2014 r. bez udziału Rosji)¹⁰. Ważną rolę regionalną odgrywa Euro-Arktyczna Rada Morza Barentsa, skupiająca kraje nordyckie, Rosję i Komisję Europejską. Arktycznymi ośrodkami kooperacji naukowej są międzynarodowe stacje polarne. Od 2014 r. miejscowe przedsiębiorstwa zrzesza niezależna Arktyczna Rada Ekonomiczna.

Rosnąca rywalizacja USA, Chin i Rosji oznacza zmianę pozimnowojennego paradygmatu relacji międzynarodowych w Arktyce. Słabnie przekonanie o jej wyjątkowości jako obszaru wyłączonego z konfliktów pomiędzy mocarstwami, w którym kwitnie współpraca ponad podziałami. Obecnie „wielka polityka” coraz częściej zagląda za koło podbiegunowe, a region w większym stopniu postrzegany jest jako potencjalnie istotny teatr zmagania czołowych potęg świata. Najczęściej nie chodzi jednak o rywalizację „o” Arktykę *per se*, lecz „w” Arktyce. Wyjątek stanowią spory o podział „arktycznego tortu”, czyli nakładające się roszczenia Danii (0,9 mln km²), Kanady (1,2 mln km²) i Rosji (2,1 mln km²) do szelfu bieguna północnego¹¹. Niemniej wszystkie strony przyznają, że będą

⁹ Wzrost znaczenia Arktyki odzwierciedla powiększająca się grupa obserwatorów Rady Arktycznej. Należą do nich: Polska, Niemcy, Holandia i Wielka Brytania (od 1998 r.), Francja (od 2000 r.), Hiszpania (od 2006 r.), Włochy, Japonia, Chiny, Indie, Republika Korei i Singapur (od 2013 r.) oraz Szwajcaria (od 2017 r.). Do uzyskania tego statusu aspirują Estonia, Irlandia i Czechy.

¹⁰ Częściowo także na szczepku ministrów obrony w ramach Grupy Północnej (Wielka Brytania, Holandia, Niemcy, Polska, państwa nordyckie i bałtyckie).

¹¹ Według art. 76(1) Konwencji o prawie morza „szelf kontynentalny państwa nadbrzeżnego obejmuje dno morskie i podglebie obszarów podmorskich, które rozciągają się poza jego morzem terytorialnym na całej długości naturalnego przedłużenia jego terytorium lądowego aż do zewnętrznej krawędzi obrzeża kontynentalnego albo na odległość 200 mil morskich od linii podstawowych, od których mierzy się szerokość morza terytorialnego, jeżeli zewnętrzna krawędź obrzeża kontynentalnego nie sięga do tej odległości”. Art. 77(1) stwierdza, że „państwo nadbrzeżne wykonuje suwerenne prawa w odniesieniu do szelfu kontynentalnego w celu jego badania i eksploatacji jego zasobów naturalnych”, choć zgodnie z art. 78(1) prawa państwa „w odniesieniu do szelfu kontynentalnego nie wpływają na status prawny wód pokrywających szelf ani przestrzeni powietrznej ponad tymi wodami”. Norweskie roszczenia do szelfu na Morzu Barentsa i Norweskim oraz na Oceanie Arktycznym zostały zaakceptowane w 2009 r. Rosyjskie sięgają wyłącznych stref ekonomicznych Grenlandii i Kanady. Z kolei USA nie mogą wysuwać roszczeń do szelfu arktycznego, gdyż nie ratyfikowały Konwencji o prawie morza. [Konwencja Narodów Zjednoczonych o prawie morza](#), Unia Europejska, 1998, eur-lex.europa.eu.

rozstrzygać je w oparciu o prawo morza, a stosowne wnioski złożono w Komisji Granic Szelfu Kontynentalnego¹².

Stany Zjednoczone, Kanada, Dania (Grenlandia) i Norwegia przygotowują się też na negatywne skutki globalnego ocieplenia. Rozmarzanie wiecznej zmarzliny i topnienie lądolodu zagrażają arktycznej infrastrukturze cywilnej i wojskowej oraz wymuszają dodatkowe nakłady na zdolności do prowadzenia operacji poszukiwawczo-ratowniczych i usuwania zanieczyszczeń związanych z rozwojem żeglugi. Zarazem, w razie ataku na Amerykę Północną, takie przemiany klimatyczne będą ułatwiały przeciwnikom dostęp do jej terytorium od strony Arktyki. W przyszłości cała czwórka będzie się mierzyć z nowymi dylematami w polityce wobec regionu. Będą one dotyczyć balansowania pomiędzy tempem redukcji emisji gazów cieplarnianych i ochroną środowiska a rozwojem gospodarczym i eksploatacją surowców czy pomiędzy pokojową współpracą a militaryzacją, a w przypadku Grenlandii – także między utrzymaniem związków z Danią a samostanowieniem.

¹² Komisja to ciało traktatowe Konwencji o prawie morza rozpatrujące wnioski o rozciągnięcie granic szelfu kontynentalnego poza 200 mil morskich od linii podstawowej (do 350 mil morskich). Konwencja przewiduje skomplikowaną metodę wytyczania granicy szelfu. Z punktu widzenia niniejszej pracy istotne jest, że w określonych przypadkach istnieje możliwość przesunięcia granicy szelfu poza 350 mil morskich. Stąd prowadzone przez Rosję, Kanadę i Danię badania dna oceanicznego, które mają udowodnić, że Grzbiet Łomonosowa jest podmorskim wzniesieniem będącym naturalnym składnikiem ich obrzeża kontynentalnego (naturalnym rozszerzeniem terytorium lądowego). Warto podkreślić, że w myśl art. 83(1) Konwencji „delimitacja szelfu kontynentalnego między państwami, których wybrzeża leżą naprzeciw siebie lub sąsiadują ze sobą, następuje w drodze umowy na podstawie prawa międzynarodowego (...) w celu osiągnięcia sprawiedliwego rozwiązania”. M. Mieczkowski, *Jurysdykcja państwowa na obszarach morskich Arktyki* [w:] M. Łuszczuk (red.), *Arktyka na początku XXI wieku. Między współpracą a rywalizacją*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2013, s. 34-40.

II. PRIORYTETY „ARKTYCZNEJ CZWÓRKI”

Arktyczni członkowie NATO różnie definiują swoje priorytety za kołem podbiegunowym. Amerykanie patrzą na omawiany obszar przede wszystkim jako na element globalnej rywalizacji z Rosją i Chinami. W kanadyjskim dyskursie pierwszoplanową rolę odgrywają ochrona suwerenności na Archipelagu Arktycznym oraz wspieranie zrównoważonego rozwoju północnych rejonów. Dania dąży do pozostania w gronie państw arktycznych poprzez wzmocnienie unii z Grenlandią. Największe znaczenie Arktyka ma dla Norwegii – jest bardzo ważna zarówno dla jej gospodarki, jak i obronności.

1. USA

W licznych publikacjach na temat Arktyki Stany Zjednoczone określa się mianem spóźnionego mocarstwa polarnego, gdyż po zimnej wojnie obszar ten pozostawał na marginesie ich polityki¹³. Niewiele jednak brakowało, by arktyczna historia Ameryki potoczyła się inaczej. Bezpośrednio po II wojnie światowej próbowała bowiem nabyć Grenlandię od Danii. Realizacja planów arktycznej ekspansji sprawiłaby, że USA odgrywałyby pierwszoplanową rolę w regionie (dołączyły do grona państw arktycznych, kupując Alaskę od Rosji w 1867 r.). Dlatego kontrowersyjny pomysł administracji prezydenta Donalda Trumpa z 2019 r. dotyczący pozyskania tej wyspy interpretowano jako wyraz amerykańskiego „powrotu” do Arktyki. Stany Zjednoczone nie mają jednak silnych związków społeczno-gospodarczych z Arktyką, tak charakterystycznych dla pozostałych krajów położonych nad Oceanem Lodowatym. Badanie opinii publicznej z 2019 r. pokazało, że Amerykanie nie identyfikują się jako naród arktyczny, kierujący się fundamentalnymi interesami w tej części świata¹⁴. Waszyngton nie aspiruje też do pozycji lidera współpracy w regionie.

Trwający od kilku lat wzrost zaangażowania USA w Arktyce wynika głównie z ich pogłębiającej się globalnej rywalizacji z ChRL i Rosją¹⁵. Potencjał poszczególnych państw w regionie często mierzy się liczbą lodołamaczy. Amerykanie – z dwoma – do tego stopnia odstają pod tym względem od dysponujących

¹³ H. Conley, M. Melino, *The Implications of U.S. Policy Stagnation toward the Arctic Region*, Centre for Strategic and International Studies, 3.05.2019, csis.org; R. Huebert, *United States Arctic Policy: The Reluctant Arctic Power*, University of Calgary, maj 2009, za: researchgate.net.

¹⁴ R. O'Rourke et al., *Changes in the Arctic: Background and Issues for Congress*, Congressional Research Service, 24.03.2022, s. 6, za: sgp.fas.org.

¹⁵ M. Pompeo, *Looking North: Sharpening America's Arctic Focus*, Departament Stanu USA, 6.05.2019, state.gov. I. Williams, H. Conley, N. Tsafos, M. Melino, *America's Arctic Moment: Great Power Competition in the Arctic to 2050*, Centre for Strategic and International Studies, 30.03.2020, csis.org.

ponad 40 jednostkami tego typu Rosji, że w tamtejszej debacie ukuto pojęcie „lodołamaczowej luki” (*icebreaker gap*)¹⁶. Tak jak w innych częściach świata, Waszyngton za kołem podbiegunowym chce wytworzyć przeciwwagę dla aktywności militarnej Moskwy i gospodarczej Pekinu. Kluczowe znaczenie mają dla niego kwestie wojskowe, dominujące w jego obecności na omawianym terenie od II wojny światowej. W latach 2019–2021 strategie arktyczne zostały przyjęte przez Departament Obrony i poszczególne rodzaje sił zbrojnych¹⁷. Dotychczas najaktywniejszą formacją na obszarach polarnych pozostawała Straż Wybrzeża (US Coast Guard). Równocześnie o rozwój relacji dyplomatycznych z państwami regionu dba od 2020 r. koordynator ds. Arktyki w Departamencie Stanu. W tym samym roku Stany Zjednoczone otworzyły ponownie konsulatu w stolicy Grenlandii – Nuuk. W sierpniu 2022 r. zapowiedziały zaś powołanie ambasadora nadzwyczajnego ds. Arktyki.

2. Kanada

Kanada to kraj trzech oceanów – Atlantyckiego, Arktycznego i Pacyfiku. Najważniejszą rolę w jej kulturze strategicznej – ze względu na silne więzi transatlantyckie – odgrywa ten pierwszy. Geograficznie Kanada jest jednak przy tym najbardziej arktycznym krajem obszaru euroatlantyckiego, a „północność” stanowi istotny składnik tożsamości jej mieszkańców¹⁸. Postrzegają się oni jako naród Północy i kładą nacisk na swe rozległe interesy w Arktyce. Hymn określa kraj mianem „Prawdziwej Północy”, a dokumenty rządowe akcentują „zakorzenienie Arktyki w kanadyjskiej duszy”. W tamtejszej literaturze pojawia się obraz zahartowanego na Północy „prawdziwego” Kanadyjczyka (silnego i niezłomnego) oraz Kanady jako „strażniczki” tego obszaru i „opiekunki” Arktyki¹⁹. Są to jednak bardziej archetypy z zakresu mitologii narodowej niż realnych doświadczeń, gdyż większość obywateli mieszka na południu kraju i ma nikłe kontakty z omawianymi terytoriami.

¹⁶ Dwa lodołamacze mają też niearktyczne Chiny. J. Di Pane, K. Romaine, *U.S. Needs Icebreakers to Keep Up With China and Russia in Arctic*, The Heritage Foundation, 18.06.2021, heritage.org; L.A. Mortensgaard, K.S. Kristensen, *The ‘icebreaker-gap’ – how US icebreakers are assigned new, symbolic roles as part of an escalating military competition in the Arctic*, Safe Seas, 5.01.2021, safeseas.net.

¹⁷ A. Wieslander, V. Lundquist, *The UK, France, and the United States in Sweden’s Vicinity: Strategic Interests and Military Activities*, Atlantic Council, czerwiec 2021, atlanticcouncil.org.

¹⁸ P. Lackenbauer, A. Lajeunesse, J. Manicom, F. Lasserre, *China’s Arctic Ambitions and What They Mean for Canada*, University of Calgary, styczeń 2018, ucalgary.ca.

¹⁹ P. Dolata-Kreutzkamp, *“The Arctic Is Ours”: Canada’s Arctic Policy – Between Sovereignty and Climate Change*, „Fokus Kanada” 2/2009, Friedrich-Ebert-Stiftung, fes.de; G. Sharp, *What does it mean to be ‘true north strong and free?’ Canada’s Elusive Northern Identity*, The Arctic Institute, 21.09.2021, thearcticinstitute.org.

Lista arktycznych priorytetów Kanady zmieniała się. Obronę, wydobywanie surowców i ochronę środowiska, które dominowały w czasie zimnej wojny, uzupełniły potem walka z globalnym ociepleniem, wzmacnianie zdolności poszukiwawczo-ratowniczych czy wspieranie wspólnot autochtonicznych²⁰. To Ottawa zainicjowała powstanie Rady Arktycznej w 1996 r. Liberalne rządy premiera Justina Trudeau (od 2015 r.), zaangażowanego w pojednanie z rdzenną ludnością, dążą do poprawy warunków socjalnych żyjących na północy Inuitów. Na stosunkach z autochtonami zaważyły trudne wydarzenia z przeszłości, m.in. kontrowersyjne relokacje za koło podbiegunowe, które w latach pięćdziesiątych miały zademonstrować, że północne krańce Kanady są zamieszkałe i rząd jest ich suwerennym i prawnym zwierzchnikiem²¹.

„Suwerenność” to wciąż słowo klucz do zrozumienia arktycznej polityki Kanady²². Rozszerzanie przez nią jurysdykcji na północnych obszarach morskich (początkowo w zakresie ochrony środowiska) rozpoczęło się już w latach siedemdziesiątych, przed przyjęciem Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawie morza (1982)²³. Skutkowało ono wybuchem sporów terytorialno-prawnych na północy – o status Przejścia Północno-Zachodniego oraz o rozgraniczenie obszarów morskich z USA (na Morzu Beauforta) i z Danią/Grenlandią (na Morzu Lincolna). W czerwcu 2022 r., po blisko 50 latach, Ottawie i Kopenhadze udało się porozumieć w sprawie podziału małej Wyspy Hansa, leżącej między kanadyjską Wyspą Ellesmere’a a Grenlandią²⁴. Za jeden z głównych trendów negatywnie oddziałujących na bezpieczeństwo kraju Kanada uznaje zmiany klimatyczne i międzynarodowe zachodzące w Arktyce. Dążyła przy tym do łagodzenia napięć międzynarodowych za kołem podbiegunowym, gdyż

²⁰ *Canada's Arctic and Northern Policy Framework*, Rząd Kanady, wrzesień 2019, canada.ca.

²¹ P. Lackenbauer, *Threats Through, To, and In the Arctic: A Canadian Perspective* [w:] D. Depledge, P. Lackenbauer (red.), *On Thin Ice? Perspectives on Arctic Security*, North American and Arctic Defence and Security Network, 2021, s. 35-47.

²² Hasło suwerenności Kanady w Arktyce jest elementem tamtejszego teatru politycznego. Z reguły opozycja oskarża rząd o zaniedbywanie tej kwestii, a gdy sama przejmuje władzę – spycha ją na dalszy plan.

²³ W związku z odkryciem złóż ropy naftowej na Alasce i amerykańskimi planami wykorzystania Przejścia Północno-Zachodniego do transportu surowca Kanada przyjęła ustawę o ochronie wód Arktyki przed zanieczyszczeniem. Ustanowiła w ten sposób 100-milową morską strefę ochronną, w której mogła odmówić przepływu nieodpowiednio przygotowanym statkom, a także rozszerzyła wody terytorialne do 12 mil morskich. Ottawa rozciągnęła pełną suwerenność na Archipelag Arktyczny w 1986 r., a w 1996 r. ustanowiono 200-milową wyłączną strefę ekonomiczną. M. Gabryś, *Dziedzictwo Pierre'a Trudeau. Strategia Kanady w odniesieniu do zagrożeń ekologicznych i problemu suwerenności nad wodami Arktyki na przełomie lat 60. i 70. XX wieku i obecnie* [w:] M. Łuszczuk (red.), *Arktyka na początku XXI wieku...*, op. cit., s. 485-508, za: researchgate.net.

²⁴ Był to jedyny spór w Arktyce o terytorium lądowe, a nie szelf. Chodziło w nim nie tyle o przynależność pozabawionej znaczenia skały, ile o akcentowanie suwerennych praw Kanady w Arktyce, aby nie doprowadzić do precedensu w odniesieniu do pozostałych kwestii spornych w regionie. A. Burke, R. Raycraft, *Canada and Denmark sign deal to divide uninhabited Arctic island*, CBC, 13.06.2022, cbc.ca.

chciała odgrywać rolę lidera pokojowej współpracy w regionie – do tego stopnia, że gdy w 2014 r. w odpowiedzi na aneksję Krymu rząd rozważał niewysłanie do Moskwy delegatów na jedno ze spotkań Rady Arktycznej (Kanada wówczas jej przewodniczyła), krytykowano to jako krok zbyt prowokacyjny wobec Kremla i zagrażający współpracy polarnej, wskutek czego Ottawa zrezygnowała nawet z tak symbolicznego gestu²⁵. Korekta tego kursu i zamrożenie kooperacji arktycznej z Rosją zostały wymuszone dopiero jej inwazją na Ukrainę w 2022 r.

3. Dania

Priorytetem duńskiej polityki arktycznej jest utrzymanie unii z Grenlandią, a tym samym – statusu państwa arktycznego. Grenlandia to – podobnie jak Wyspy Owcze – autonomiczna część Królestwa Danii. Sprawowanie kontroli nad polityką zagraniczną, bezpieczeństwa i obrony największej wyspy na świecie oraz udział w spotkaniach Rady Arktycznej i krajów brzegowych Oceanu Arktycznego (Kanada, USA, Dania, Norwegia i Rosja) wzmacniają prestiż Kopenhagi i pozwalają jej odgrywać większą rolę na arenie międzynarodowej. Dodatkowo amerykańska obecność wojskowa na „zielonym lądzie” i dwustronna umowa o jego obronie z 1951 r. podnoszą rangę relacji Danii ze Stanami Zjednoczonymi. W Kopenhadze panuje przekonanie, że bez Grenlandii spałaby ona do „drugiej ligi” sojuszników USA.

O utrzymanie status quo między Kopenhagą a Nuuk będzie jednak coraz trudniej ze względu na rosnące zainteresowanie regionem ze strony mocarstw i aspiracje niepodległościowe Grenlandii, prowadzące do stopniowego poszerzania jej autonomii. Za przykład asertywności względem Danii niech posłuży blokowanie przez Grenlandię przyjęcia nowej duńskiej strategii arktycznej (poprzednia wygasła w 2020 r.)²⁶. Aby przyciągać Nuuk, Kopenhaga wspiera rozwój gospodarczy wyspy – np. inwestuje w lotniska czy odnawialne źródła energii. Godzi się też na zacieśnianie stosunków grenlandzko-amerykańskich (w zakresie inwestycji i handlu, energetyki i górnictwa, edukacji, turystyki i ochrony środowiska), choć obawia się osłabnięcia więzi w ramach Królestwa. W 2021 r. Dania, Wyspy Owcze i Grenlandia wypracowały mechanizm

²⁵ R. Huebert, *Canada, the Arctic and the Russian Invasion of Ukraine*, The Polar Connection, 12.03.2022, polarconnection.org.

²⁶ Poprzednia strategia (2011–2020) koncentrowała się na: zacieśnianiu współpracy z Wyspami Oczymi i Grenlandią, walce z globalnym ociepleniem, bezpieczeństwie żeglugi, kooperacji w Radzie Arktycznej i w ramach „arktycznej piątki” oraz ochronie integralności Królestwa. *Kingdom of Denmark Strategy for the Arctic 2011–2020*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych Danii, um.dk.

konsultacji w polityce zagranicznej, bezpieczeństwa i obronnej, czyli domach zarezerwowanych dla Kopenhagi. W tym celu powołano Komitet Kontaktowy, składający się z trzech premierów i trzech kluczowych ministrów. Za doniosłą pod względem symbolicznym należy uznać decyzję, by na forum Rady Arktycznej przedstawiciele Grenlandii i Wysp Owczych zabierali głos przed Duńczykami²⁷.

Kopenhaga sprzeciwia się szerszemu zaangażowaniu w Arktyce graczy spoza regionu (np. UE i Chin), gdyż niepokoi się, że ucierpią na tym interesy mniejszych państw arktycznych, takich jak Dania (sama Grenlandia nie należy do Unii Europejskiej)²⁸. Arktyka i Grenlandia to dla Duńczyków odległe tematy, niemniej ostatnio zmienia się to za sprawą ocieplenia klimatu i oburzenia na ofertę zakupu wyspy przez USA.

4. Norwegia

Dla Norwegów – podobnie jak dla Kanadyjczyków – eksploracja obszarów polarnych jest ważną składową tożsamości i przedmiotem dumy. Polarnicy Fridtjof Nansen i Roald Amundsen należą do panteonu bohaterów narodowych. Krajowy dyskurs polityczny unika jednak przedstawiania Dalekiej Północy jako „zmitologizowanej” i „egzotycznej” Norwegii – podkreśla jej „normalność”, m.in. zwraca uwagę na zaawansowaną gospodarkę i dobre uczelnie. Norwegia to państwo o największym odsetku mieszkańców żyjących za kołem podbiegunowym (9%), lecz północ kraju boryka się z depopulacją, a rząd próbuje jej przeciwdziałać.

Równocześnie – z powodu sąsiedztwa z Rosją i bliskości baz jej Floty Północnej – w norweskiej polityce arktycznej większą niż w pozostałych państwach NATO w regionie rolę odgrywają kwestie bezpieczeństwa i obronności. W strategii arktycznej znalazły się one przed ochroną środowiska i redukcją emisji, gospodarką czy wsparciem autochtonicznych wspólnot Samów i Kwenów²⁹. Oslo z coraz większym niepokojem przygląda się rosnącemu potencjałowi wojskowemu Rosji w Arktyce, tym bardziej że Daleka Północ ma dla niego niebagatelne znaczenie gospodarcze³⁰. Obawia się, że w razie konfliktu z NATO/USA

²⁷ E. Quinn, *Greenland, Denmark and the Faroe Islands sign terms of reference for committee on foreign affairs and defence*, Eye on the Arctic, 4.10.2021, rcinet.ca.

²⁸ J. Rahbek-Clemmensen, *Denmark in the Arctic: Bowing to three masters*, „Atlantisch Perspectief” 2011, t. 35, nr 3, s. 9–14; idem, *“An Arctic Great Power”? Recent Developments in Danish Arctic Policy*, „Arctic Yearbook” 2016, arcticyearbook.com.

²⁹ *The Norwegian Government’s Arctic Policy*, Rząd Królestwa Norwegii, 26.01.2021, regjeringen.no.

³⁰ *Unified Effort*, Ministerstwo Obrony Królestwa Norwegii, 2015, regjeringen.no.

Moskwa zajmie północną część kraju. Inne potencjalne scenariusze testowania Zachodu zakładają działania hybrydowe wymierzone w pozbawiony stałej obecności wojskowej arktyczny archipelag Svalbard lub norweską infrastrukturę wydobywczą *offshore*³¹. W czerwcu 2022 r. Kreml rozpętał nagonkę medialną na Oslo – zakwestionował przynależność Svalbardu i ważność traktatu o delimitacji Morza Barentsa z 2010 r. Tłem tego posunięcia było zablokowanie ładunku z zaopatrzeniem dla rosyjskiej kopalni węgla w Barentsburgu transportowanego przez północ Norwegii³².

5. Unia Europejska

Od lat dziewięćdziesiątych XX wieku UE oddziałuje na Arktykę poprzez:

- wspólną politykę rybołówstwa;
- regulacje transportowe, środowiskowe, energetyczne i przemysłowe;
- fundusze regionalne (polityka spójności) i naukowe;
- pożyczki Europejskiego Banku Inwestycyjnego na infrastrukturę transportową i telekomunikacyjną;
- dwustronne programy współpracy z Grenlandią i Rosją;
- kooperację z Islandią, Norwegią i Rosją w ramach Wymiaru Północnego³³.

Do połowy pierwszej dekady XXI wieku sprawy okołopolarne znajdowały się jednak na marginesie polityki Komisji Europejskiej, nie istniała też całościowa wizja zaangażowania wspólnoty w regionie. Sytuacja zaczęła się zmieniać w latach 2007–2008 wraz z rosnącą świadomością skutków globalnego ocieplenia i nasilającą się rywalizacją o szelf polarny, lecz UE nadal napotyka w Arktyce liczne ograniczenia. Chodzi m.in. o brak dostępu krajów członkowskich do szelfu Oceanu Arktycznego (Grenlandia nie należy do Unii) czy o rozbieżności interesów z Rosją, Kanadą, USA, Danią (Grenlandią) i Norwegią, które chcą

³¹ J. Gotkowska, *Norweskimi sposobem na Rosję. Polityka obronna Norwegii – wnioski dla regionu Morza Bałtyckiego*, OSW, Warszawa 2014, osw.waw.pl.

³² Rosjanie mogli dostarczyć ładunek np. z Murmańska bezpośrednio na Svalbard, ale celowo wybrali port w norweskim Tromsø, gdyż wiedzieli, że towary zostaną zatrzymane ze względu na przyjęcie przez Norwegię unijnych sankcji. Norweskie MSZ podkreślało, że Svalbard jest wyłączony z zakazu wstępu rosyjskich statków do europejskich portów, a także deklarowało otwartość na dyskusję o opcji lotniczej. W lipcu pojawiły się informacje, że strony wypracowały porozumienie w tej kwestii. A. Staalesen, *Top Russian legislators question Norwegian sovereignty over Svalbard*, The Barents Observer, 29.06.2022, thebarentsobserver.com; *Russia and Norway agree to resolve Svalbard transit dispute*, Euronews, 6.07.2022, euronews.com.

³³ Zainicjowany przez Finlandię w 1999 r. Wymiar Północny obejmuje współpracę edukacyjno-badawczą, społeczną, handlowo-gospodarczą, w zakresie ochrony zdrowia i zwalczania przestępczości zorganizowanej. M. Łuszczuk, P. Graczyk, A. Stępień, M. Śmieszek, *Cele i narzędzia polskiej polityki arktycznej*, op. cit., s. 188–193; K. Smoleń, *Arktyka w polityce Unii Europejskiej w latach 2008–2010* i M. Tomala, „Wymiar Północny” Unii Europejskiej wobec problemów Arktyki [w:] M. Łuszczuk (red.), *Arktyka na początku XXI wieku...*, op. cit., s. 245–272.

zachować główną rolę w zarządzaniu regionem. Różnice dotyczą rybołówstwa, gospodarki morskiej, ochrony środowiska, wolności żeglugi czy eksploatacji arktycznych węglowodorów. Wdrożenie decyzji o przyznaniu UE statusu obserwatora w Radzie Arktycznej z 2013 r. blokowała Kanada (w związku z unijnym zakazem handlu produktami z fok), a następnie – od 2014 r. – Rosja (z powodu konfliktu ukraińskiego)³⁴.

Mimo tych niesprzyjających okoliczności wspólnota coraz wyraźniej dostrzega potrzebę aktywizacji swojej polityki arktycznej. W 2017 r. powołała pierwszego ambasadora ds. Arktyki, a w 2019 r. zainaugurowała spotkania unijnego forum arktycznego w północnej Szwecji. Jej dokumenty dotyczące omawianego obszaru z 2016 i 2021 r. stwierdzają, że odgrywanie kluczowej roli w regionie leży w strategicznym interesie UE i jest koniecznością³⁵. Narracja ta wynika nie tylko z postępujących zmian klimatycznych oraz działań Rosji i Chin, lecz także z rosnącej troski o dostawy kluczowych dla nowoczesnego przemysłu minerałów³⁶. Stąd plan rozszerzenia współpracy z bogatą w surowce tego typu Grenlandią i zapowiedź uruchomienia biura Komisji Europejskiej w Nuuk³⁷.

Ponadto UE chce w Arktyce promować energię odnawialną i badania klimatu oraz inwestować w „miękkie bezpieczeństwo”³⁸. To ostatnie obejmuje projekty kosmiczne zapewniające komercyjny dostęp do satelitarnej łączności internetowej (miejscowa telekomunikacja naziemna jest słabo rozwinięta, a satelity geostacjonarne nie obejmują regionu), wspieranie zrównoważonego rozwoju wspólnot autochtonicznych (w tym walki z pandemią COVID-19) oraz wzmacnianie zdolności poszukiwawczo-ratowniczych i z dziedziny ochrony cywilnej³⁹.

³⁴ W praktyce UE traktowana jest na forum Rady Arktycznej tak jak inni obserwatorzy.

³⁵ *Zintegrowana polityka Unii Europejskiej w sprawie Arktyki*, Komisja Europejska, 27.04.2016, eur-lex.europa.eu; *Joint Communication on a stronger EU engagement for a peaceful, sustainable and prosperous Arctic*, Komisja Europejska, 13.10.2021, eeas.europa.eu.

³⁶ Przykładowo państwa członkowskie importują z Chin 98% metali rzadkich i 93% magnezu. W skali globu UE „konsumuje” 20%, a wytwarza 3% produktów mineralnych.

³⁷ Jego głównym zadaniem będzie jednak koordynowanie pomocy rozwojowej UE dla Grenlandii, przede wszystkim w obszarze edukacji (225 mln euro na lata 2021–2027).

³⁸ R. Chuffart, A. Raspotnik, A. Stępień, *Our common arctic? A more sustainable EU-arctic nexus in light of the European green deal*, „The Polar Journal”, vol. 11, Issue 2 (2021), s. 284–302, za: tandfonline.com.

³⁹ UE planuje też inwestycje w technologie arktyczne w obszarach akwakultury, odnawialnej energii morskiej i biotechnologii morskiej.

6. NATO

Choć Sojusz Północnoatlantycki rozciąga obronę zbiorową nad wszystkimi arktycznymi terytoriami państw członkowskich, włącznie z norweskim Svalbardem, Grenlandią czy kanadyjskim Archipelagiem Arktycznym, to nie prowadzi w regionie regularnych ćwiczeń i nie ma tam stałego kontyngentu wojskowego. Wprawdzie w 2008 r. aktywowano natowską misję nadzoru przestrzeni powietrznej Islandii, a sojuszniczą obecność na północy zademonstrowano za sprawą dużych ćwiczeń Sił Odpowiedzi NATO w Norwegii (Trident Juncture 2018), ale pierwsza ma charakter okresowy (trwa kilka miesięcy w roku), a wspomniane manewry wojskowe koncentrowały się na obronie środkowej części norweskiego terytorium. Odniesień do Arktyki próżno też szukać w komunikatach końcowych z sojuszniczych szczytów czy w nowej Koncepcji Strategicznej NATO z 2022 r.⁴⁰ Po pierwsze poza północną Norwegią nie istnieją tam obszary Sojuszu zagrożone konwencjonalną inwazją lądową (przesądzają o tym ogromne przestrzenie i niedostępność regionu), a po zakończeniu zimnej wojny Arktykę uznano de facto za strefę pokojowej współpracy z Rosją. Po drugie arktyczni członkowie organizacji nie wypracowali skoordynowanego podejścia do tego terytorium. Najgłośniej przeciw włączaniu NATO w sprawę polarną występowała Kanada. USA i Dania również pozostawały sceptyczne i rozwijały podbiegunową kooperację wojskową poza jego strukturami⁴¹. Znaczenie natowskiego odstraszenia na Dalekiej Północy akcentowały z kolei Norwegia i Islandia, zaniepokojone redukcjami sojuszniczych zdolności do działań w warunkach zimowych.

Podejście NATO do Arktyki zmienia się stopniowo od kilku lat. Wpłynęły na to postępująca militaryzacja rosyjskiej części krainy, obawy związane z działaniami hybrydowymi Rosji na obszarach polarnych oraz niepewność co do charakteru zaangażowania Chin za kołem podbiegunowym. Sygnał do zakończenia odwrotu z Arktyki wyszedł z Waszyngtonu – administracja prezydenta Donalda Trumpa zwróciła uwagę na konieczność powstrzymywania Moskwy i Pekinu na Dalekiej Północy. Stanowisko względem aktywności Sojuszu na tym obszarze zaczęła korygować nawet Kanada, a nowa strategia polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Danii (2022) mówi o jej „wspieraniu dla rosnącego

⁴⁰ Obszar odpowiedzialności naczelnego dowódcy sił sojuszniczych w Europie (SACEUR) nie obejmuje północnoamerykańskiej Arktyki. W czasie zimnej wojny w NATO toczono spory o granice północnej flanki.

⁴¹ M. Łuszczuk, P. Graczyk, A. Stępień, M. Śmieszek, *Cele i narzędzia polskiej polityki arktycznej*, op. cit., s. 62–63.

zainteresowania regionem w NATO”⁴². Sojusznicze Dowództwo ds. Transformacji (ACT) przewiduje, że w 2040 r. będzie on istotnym teatrem globalnej rywalizacji mocarstw i w związku ze zmianami klimatu wygeneruje liczne problemy społeczne⁴³. Może to postawić przed organizacją nowe zadania z zakresu ochrony morskich linii komunikacyjnych, zwalczania rosyjskich okrętów podwodnych, a nawet antyterrorystyczne czy antypirackie. Dlatego ACT proponuje szersze uwzględnianie spraw Arktyki na forum Komitetu Wojskowego NATO i wypracowanie spójnej strategii wobec niej. Wzmocnienie obecności Sojuszu w regionie postulował też w sierpniu 2022 r. sekretarz generalny Jens Stoltenberg⁴⁴. Odbudowa natowskich zdolności do działań w Arktyce trwałaby jednak latami, gdyż odpowiedni sprzęt i uzbrojenie do działań na tym wymagającym obszarze posiada jedynie kilku sojuszników – poza państwami arktycznymi na północnej flance regularnie ćwiczą tylko siły Wielkiej Brytanii i Holandii⁴⁵.

⁴² *Foreign and Security Policy Strategy 2022*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych Danii, styczeń 2022, um.dk/en.

⁴³ *Regional Perspectives Report on the Arctic*, Allied Command Transformation, NATO, kwiecień 2021, act.nato.int.

⁴⁴ *NATO 'must increase its presence in the Arctic'*, Deutsche Welle, 28.08.2022, [dw.com/en](https://www.dw.com/en).

⁴⁵ Ważną rolę odgrywałyby tu wykorzystanie bezzałogowców do poprawy świadomości sytuacyjnej w Arktyce oraz inwestycje w łączność satelitarną.

III. POZOSTALI AKTORZY WOBEC ARKTYKI

Największa część terytorium arktycznego należy do Rosji. Ma ona też znaczący wpływ na sytuację strategiczną na Dalekiej Północy. Jej aktywność w regionie obejmuje nie tylko sferę militarną, lecz także gospodarkę i transport. Z państw niearktycznych najpoważniejsze ambicje i aktywność okołopólną przejawiają Chiny.

1. Rosja

Rosyjska Arktyka rozciąga się od Morza Barentsa na zachodzie po Morze Czukockie na wschodzie. Kontrola ogromnych obszarów arktycznych to element mocarstwowej autoidentyfikacji Rosji⁴⁶. Państwo to zgłasza też najszersze roszczenia do bieguna północnego – obejmują one ok. 70% szelfu Oceanu Arktycznego wykraczającego poza wyłączną strefę ekonomiczną FR. Kreml definiuje Arktykę jako region priorytetowy z perspektywy gospodarczej i militarnej.

Rosji chodzi przede wszystkim o maksymalizację wydobycia tamtejszych surowców, które mają fundamentalne znaczenie dla jej budżetu. Złoża ropy i gazu w jej części Arktyki szacuje się na odpowiednio 25% i 70% krajowych zasobów. W 2020 r. obszary te wygenerowały ok. 6% PKB państwa⁴⁷. Nowe kontynentalne i szelfowe projekty energetyczne mają się stać motorem modernizacji północnej Rosji. Plany te należy jednak ocenić jako mało realistyczne. Często niedostatecznie uwzględniają one trendy rynkowe (głównie coraz niższą opłacalność przedsięwzięć typu *offshore*). Moskwa musi się też liczyć z brakami technologicznymi, niechęcią elit do liberalizacji zasad wydobycia oraz sankcjami. Te ostatnie ograniczyły współpracę z zachodnimi koncernami energetycznymi w Arktyce, co opóźniło część inwestycji. Eksploatacja surowców wiąże się też z rosyjską strategią rozwoju PDM. W 2020 r. szlakiem tym przetransportowano ponad dziesięciokrotnie więcej towarów niż dekadę wcześniej – 33 mln ton. Przyczyniły się do tego głównie eksport surowców wydobywanych w regionie (w szczególności LNG) oraz przewóz zaopatrzenia

⁴⁶ M. Boulègue, *The militarization of Russian polar politics*, Chatham House, 6.06.2022, [chatham-house.org](https://www.chatham-house.org).

⁴⁷ W odniesieniu do produkcji ropy i gazu – odpowiednio ok. 17% i 80%. Tak duże wartości są częściowo efektem szerokiego definiowania obszarów arktycznych przez Rosję, obejmującego również terytoria na południe od koła podbiegunowego. S. Kardaś, *Sny o potędze. Arktyka w polityce energetycznej Federacji Rosyjskiej*, „Komentarze OSW”, nr 399, 29.06.2021, osw.waw.pl.

dla arktycznych regionów kraju⁴⁸. Tranzyt stanowi zaledwie 4% żeglugi handlowej na PDM⁴⁹. Marginalne znaczenie tej trasy w globalnym handlu morskim wynika z szeregu ograniczeń (omówionych dalej), w tym polityki samej Moskwy, dążącej do pełnej kontroli nad szlakiem i monopolu na organizację tranzytu. Rosyjskie instalacje górnicze i portowe w Arktyce będą wymagały znacznych inwestycji – aż 70% z nich zbudowano bowiem na coraz bardziej niestabilnej wiecznej zmarzlinie.

W sferze militarnej Rosja co najmniej od 2014 r. konsekwentnie wzmacnia swój potencjał do działań w regionie i rozbudowuje miejscową infrastrukturę wojskową. Tworzy nowe jednostki (brygada arktyczna), instaluje nowe systemy uzbrojenia (pociski kierowane ziemia-woda/powietrze) i stacje radiolokacyjne, reaktywuje opuszczone poradzieckie lotniska wojskowe i zakłada kolejne (od 2014 r. łącznie 14). W 2014 r. na bazie Floty Północnej powołano połączone dowództwo strategiczne „Północ” („Arktyczne”). W 2021 r. otrzymało ono – analogicznie do pozostałych kierunków strategicznych – podstawę terytorialną w postaci nowo powstałego Północnego Okręgu Wojskowego.

Obszary na północ i północny zachód od Półwyspu Kolskiego pozostają dla Rosji strategicznym „bastionem” podwodnej części jej triady nuklearnej (atomowe okręty podwodne Floty Północnej z międzykontynentalnymi pociskami balistycznymi uzbrojonymi w głowice jądrowe). W marcu 2021 r. światowe media obiegło nagranie trzech rosyjskich atomowych okrętów podwodnych przebijających pokrywę lodową w okolicach bieguna północnego (każdy mógł przetranszportować 16 pocisków balistycznych). Tego typu ćwiczenia można odczytywać jako demonstrację zdolności do przeprowadzenia strategicznych uderzeń na USA oraz aspiracji w regionie. Nowa morska doktryna wojenna Rosji z 2022 r. przyznaje Arktyce znaczenie pierwszoplanowe⁵⁰. Zwraca się w niej uwagę m.in. na kontrolę militarną nad PDM czy obronę arktycznych podejść do kontynentalnej Rosji. Omawiany obszar to też dla Kremla dogodny poligon, na którym można testować nowe technologie wykorzystywane w pociskach hipersonicznych, walce radioelektronicznej i systemach bezzałogowych. Warto dodać, że do zadań rosyjskiej Federalnej Służby Bezpieczeństwa i formacji straży granicznej należy ochrona szelfu kontynentalnego.

⁴⁸ Kolejnymi kamieniami milowymi PDM mają być wzrosty tonażu do 80 mln ton w 2024 r. i 130 mln ton w 2035 r.

⁴⁹ I. Wiśniewska, *Północna Droga Morska w polityce Rosji*, „Komentarze OSW”, nr 400, 14.07.2021, osw.waw.pl.

⁵⁰ A. Wilk, *Morska doktryna wojenna Rosji*, OSW, 3.08.2022, osw.waw.pl.

Program przewodnictwa FR w Radzie Arktycznej w latach 2021–2023 akcentował wartość współpracy międzynarodowej, zrównoważonego rozwoju, ochrony środowiska i wspierania wspólnot lokalnych na obszarach arktycznych. Kooperacja polarna w ramach Rady została jednak przerwana w marcu 2022 r. Wówczas Kanada, USA, Islandia, Dania, Norwegia, Szwecja i Finlandia wydały wspólne oświadczenie potępiające agresję Rosji oraz pogwałcenie przez nią zasad suwerenności i integralności terytorialnej. Zdecydowały też o „czasowym zawieszeniu udziału we wszystkich spotkaniach Rady”⁵¹. Współpracę z Moskwą wstrzymano też w Euro-Arktycznej Radzie Morza Barentsa⁵².

Sankcje finansowe oraz wstrzymanie inwestycji i ograniczenie aktywności zachodnich firm – w szczególności koncernów energetycznych (m.in. Shell, Total, BP, ExxonMobil) – w Rosji w reakcji na jej inwazję na Ukrainę podminowuje aspiracje Moskwy w zakresie rozwoju gospodarczego arktycznej części kraju. Posunięcia te jeszcze bardziej spowolnią rozwój tamtejszego sektora gazu skroplonego (brak dostępu do nowoczesnych technologii LNG wskutek restrykcji UE) i realizację planów zwiększenia eksportu na rynki azjatyckie. Odbijają się również negatywnie na projektach naftowych. Ponadto unijne sankcje zredukują wykorzystanie PDM jako międzykontynentalnego szlaku handlowego⁵³.

2. Chiny

Oddalona o półtora tysiąca kilometrów od koła podbiegunowego ChRL ogłosiła się państwem „okołoarktycznym” w 2018 r. Chiny aspirują do współzarządzania Arktyką i roli rzecznika interesów krajów niearktycznych, broniąc zasady równego dostępu do tego regionu. Zapowiedziały też wzmocnienie współpracy dwu- i wielostronnej z państwami arktycznymi oraz włączenie omawianego obszaru do Inicjatywy Pasa i Szlaku (jej podbiegunowa odnoga określana jest mianem Polarnego Jedwabnego Szlaku) – przedsięwzięcia będącego kluczowym narzędziem ekspansji gospodarczej i politycznej Pekinu⁵⁴. Wiąże się to z planami zwiększenia obrotów handlowych oraz nakładów na lokalną infrastrukturę transportową, w tym w porty morskie i lotnicze, i telekomunikacyjną (podmorskie kable i łączność satelitarna). ChRL dostrzega „rosnące globalne

⁵¹ *Joint Statement on Arctic Council Cooperation Following Russia's Invasion of Ukraine*, Departament Stanu USA, 3.03.2022, state.gov.

⁵² *Statements regarding Barents Euro-Arctic cooperation*, Euro-Arktyczna Rada Morza Barentsa, 4.03.2022, barents-council.org.

⁵³ S. Sukhankin, *War in Ukraine dilutes Russia's Arctic successes and damages future plans*, North American and Arctic Defence and Security Network, 25.07.2022, naadsn.ca.

⁵⁴ M. Kaczmarek, *Nowy Jedwabny Szlak: uniwersalne narzędzie chińskiej polityki*, „Komentarze OSW”, nr 161, 9.02.2015, osw.waw.pl.

znaczenie” Arktyki – otwierające się możliwości wzmocnienia bezpieczeństwa surowcowego (inwestycje w projekty wydobywcze, utrzymanie dominacji na rynku metali rzadkich) i żywnościowego (rybołówstwo) kraju oraz szanse na nowe połączenia żeglugowe⁵⁵.

Pekin częściej wykorzystuje PDM, głównie do importu jamalskiego LNG z Rosji (niemniej w 2013 r. chiński statek wykonał też pierwszy komercyjny rejs z Azji do Rotterdamu wzdłuż północnych wybrzeży FR). Atrakcyjność żeglugi polarnej wynika nie tyle z planów skrócenia czasu dostaw kontenerowych na rynki zachodnie (szlaki południowe pozostają bardziej opłacalne), ile z potencjalnie strategicznego znaczenia PDM. Większość oceanicznych dróg handlowych kontroluje bowiem US Navy, która w razie konfliktu mogłaby je zablokować. Na PDM dominuje Rosja, więc gdyby zaszła taka konieczność, kierunek ten mógłby stanowić częściową alternatywę zaopatrzeniową i handlową. Ponadto Pekin odgrywa coraz ważniejszą rolę w polarnych badaniach i nauce – m.in. dysponuje stacjami badawczymi na Svalbardzie i Islandii oraz dostępem do arktycznych instalacji satelitarnych w Szwecji, Norwegii, Finlandii i na Islandii (a wkrótce również na Grenlandii).

Choć ChRL inwestuje w zdolności arktyczne (atomowe lodołamacze), to jej siły zbrojne nie zapuszczały się dotychczas za koło podbiegunowe (z wyjątkiem Morza Beringa). Rosnąca aktywność gospodarcza w ramach Polarnej Jedwabnej Szlaku i rywalizacja z USA mogą jednak zmienić ten stan rzeczy. Chiny rozbudowują flotę oceaniczną i morski potencjał odstraszania atomowego. Ocean Lodowaty mógłby być dla nich jednym z dogodnych miejsc szachowania Stanów Zjednoczonych za pomocą okrętów podwodnych z międzykontynentalnymi pociskami balistycznymi⁵⁶. Coraz częściej słyhać też obawy dotyczące chińskich projektów badawczych i infrastrukturalnych o możliwości podwójnego zastosowania cywilno-wojskowego. FOI – ośrodek analityczny szwedzkiego resortu obrony – ostrzegł, że dane satelitarne zbierane w Kirunie mogą służyć Pekinowi nie tylko do prowadzenia badań meteorologicznych i klimatycznych, lecz także do celów militarnych⁵⁷. W ostatnich latach Dania

⁵⁵ *China's Arctic Policy*, The State Council Information Office of the People's Republic of China, 26.01.2018, english.www.gov.cn.

⁵⁶ M. Lanteigne, *Only Connect? The Polar Silk Road and China's Geoeconomic Policies* [w:] B. Gaens, F. Jüris, K. Raik (red.), *Nordic-Baltic Connectivity with Asia via the Arctic: Assessing Opportunities and Risks*, International Centre for Defence and Security, 2021, s. 107-125, icds.ee; F. Jüris, *Chinese Security Interests in the Arctic: From Sea Lanes to Scientific Cooperation* [w:] *ibidem*, s. 126-147.

⁵⁷ J. Robinson, *Arctic Space Challenge for NATO Emerging from China's Economic and Financial Assertiveness*, Joint Air Power Competence Centre, wrzesień 2020, japcc.org; S. Jåma, D. Olofsson, *Swedish Security Experts: We're too naive about China*, SVT Nyheter, 15.01.2019, svt.se.

i Finlandia zablokowały chińskie próby inwestowania w infrastrukturę portową i lotniczą na Grenlandii i w Laponii⁵⁸. Zachodnie sankcje i arktyczną izolację Rosji ChRL może wykorzystać do silniejszego zakotwiczenia się w rosyjskiej części Arktyki, zwłaszcza w projektach energetycznych czy sektorze stoczniowym⁵⁹.

⁵⁸ *Defence Ministry blocked Chinese plans for research airbase in Lapland*, Yle, 4.03.2021, yle.fi.

⁵⁹ T. Eiterjord, *What Does Russia's Invasion of Ukraine Mean for China in the Arctic?*, The Diplomat, 25.03.2022, thediplomat.com.

IV. GOSPODARKA I HANDEL

Dla USA i Kanady Arktyka nie jest terytorium istotnym z punktu widzenia bezpieczeństwa ekonomicznego, choć w przyszłości może im zapewnić większą niezależność w zakresie metali rzadkich. Dania przekazała kontrolę nad polityką gospodarczą Grenlandii jej autonomicznym władzom, choć nadal udziela Nuuk wsparcia finansowego poprzez zasilanie budżetu wyspy czy inwestycje infrastrukturalne. W Norwegii obszary arktyczne odgrywają z kolei ważną rolę w dwóch kluczowych obszarach – rybołówstwie i wydobywaniu węglowodorów.

1. USA

Arktyka nie ma dla Stanów Zjednoczonych większego znaczenia gospodarczego (nie licząc – do pewnego stopnia – surowców i rybołówstwa). Jedynym terytorium arktycznym USA jest Alaska – czwarty stan pod względem produkcji ropy naftowej. W jego północnej części znajdują się trzecie i szóste co do wielkości złoża w kraju. Alaska zapewnia też 60% krajowych połowów ryb i owoców morza⁶⁰. Waszyngton nie patrzy jednak na swoje zaangażowanie na omawianym obszarze przez pryzmat szans na eksploatację nowych złóż ropy i gazu – im dalej na północ, tym wyższe koszty i malejąca opłacalność wydobywania. Przejawia natomiast zainteresowanie arktycznymi zasobami metali rzadkich, by niezależnie się w tej kluczowej dla rozwoju nowoczesnych technologii sferze od ChRL. Świadczy o tym m.in. zapowiedź współpracy z Grenlandią przy projektach wydobywczych.

Stany Zjednoczone będą też prześwieślać region pod kątem chińskich inwestycji – głównie w infrastrukturę podwójnego zastosowania. Obawiają się bowiem możliwości wykorzystania jej przeciw własnym interesom bezpieczeństwa czy do wzmocnienia wpływów polityczno-gospodarczych ChRL w Arktyce. Jako przykład amerykańskiego przeciwdziałania ekspansji Pekinu w regionie można wskazać skłonienie Danii do zablokowania w 2018 r. planów rozbudowy infrastruktury lotniczej na Grenlandii przez państwową firmę China Communications Construction Company, uczestniczącą w różnych projektach Inicjatywy Pasa i Szlaku. USA zdecydowały się na ten krok, gdyż na wyspie znajduje się należąca do nich ważna stacja radiolokacyjna Thule⁶¹. Wysłały w ten

⁶⁰ *Oil and petroleum products explained*, U.S. Energy Information Administration, 19.04.2022, eia.gov; *Alaska's Fishing Industry*, Resource Development Council, akrdc.org.

⁶¹ P. Szymański, *Przeciąganie Grenlandii. Dania, USA i Chiny na lodowej wyspie*, „Komentarze OSW”, nr 382, 2.03.2021, osw.waw.pl.

sposób sygnał, że wizję utworzenia Polarnego Jedwabnego Szlaku postrzega się w Waszyngtonie jako wyzwanie dla bezpieczeństwa regionalnego.

USA dostrzegają znaczenie otwierania się morskich szlaków w Arktyce. Amerykanom zależy jednak nie na handlu (choć użycie Przejścia Północno-Zachodniego skraca trasę z zachodniego wybrzeża do Europy i ze wschodniego do Azji względem Kanału Panamskiego, to wykorzystuje się je komercyjnie niezwykle rzadko), lecz na obronie zasady wolności żeglugi w wymiarze globalnym, tak jak to ma miejsce np. na Morzu Południowocchińskim. Przykładowo konsekwentnie uznają Przejście Północno-Zachodnie za cieśninę międzynarodową. Prowadzi to do sporów z Kanadą, która twierdzi, że to jej wody wewnętrzne i że ma pełne prawo do regulowania na nich żeglugi (w tym wydawania zezwoleń na przepłynięcie okrętom nawodnym i podwodnym)⁶². Waszyngton nie uznaje też PDM za należącą do Rosji – w 2020 r., po kilkudziesięcioletniej przerwie, US Navy wróciła do ćwiczeń na Morzu Barentsa. Posunięcie to ma pokazać zdolność Amerykanów do egzekwowania wolności żeglugi na tym szlaku⁶³.

Największy dysonans wewnątrzpolityczny w USA związany z wykorzystywaniem gospodarczym Arktyki dotyczy kwestii wydobycia ropy i gazu na obszarach wrażliwych środowiskowo. Decyzje kolejnych prezydentów i Kongresu w ostatnich dwóch dekadach pozwalają zauważyć, że Demokraci skłaniają się ku moratorium, podczas gdy Republikanie pozostają otwarci na nowe projekty.

2. Kanada

Arktyczna część Kanady nie odgrywa większej roli gospodarczej. Dominuje tu sektor publiczny, a zacofanie względem południa przejawia się w braku dróg, kolei, portów, infrastruktury energetycznej, szkół czy szpitali⁶⁴. Chociaż północ kryje znaczne złoża ropy i gazu (jedna trzecia krajowego potencjału) oraz minerałów (w tym uranu i metali rzadkich), to ich wydobycie jest o ok. 30% droższe niż na południu, co odstrasza inwestorów. Arktyczne górnictwo w Kanadzie hamuje też polityka ochrony środowiska i redukcji emisji gazów

⁶² K. Kubiak, *Kontrowersje wokół Przejścia Północno-Zachodniego* [w:] „Prawo Morskie” 2011, t. XXVII, s. 335-355, za: czasopisma.pan.pl.

⁶³ *U.S., U.K. Ships Operate in the Barents Sea*, U.S. Naval Forces Europe and Africa / U.S. Sixth Fleet, 4.05.2020, c6f.navy.mil.

⁶⁴ H. Exner-Pirot, *Canada's Northern Economic Development Paradigm and Its Failures* [w:] J. Higginbotham, J. Spence (red.), *Canada's Arctic Agenda: Into the Vortex*, Centre for International Governance Innovation, 2019, s. 15-22, cigionline.org.

cieplarnianych. W 2016 r. rząd wstrzymał wydawanie licencji na poszukiwanie i pozyskiwanie tamtejszych węglowodorów w przedsiębiorstwach typu *offshore*. W 2021 r. trzy terytoria północne odpowiadały za niespełna 9% krajowego wydobycia surowców mineralnych⁶⁵.

Na rozwój żeglugi arktycznej Ottawa spogląda bardziej z niepokojem niż z nadziejami na potencjalne korzyści. Ewentualne zwiększenie tranzytu przez Przejście Północno-Zachodnie mogłoby skutkować nie tylko nowymi zagrożeniami ekologicznymi, lecz także nasileniem międzynarodowej krytyki kanadyjskiej interpretacji statusu tych obszarów morskich jako historycznych wód wewnętrznych. Z punktu widzenia Ottawy podważałoby to jej suwerenność na północy (stanowisko Kanady w kwestii Przejścia Północno-Zachodniego popiera Rosja, a sprzeciwiają mu się m.in. USA i UE).

Ponadto Kraj Klonowego Liścia nie ma obecnie perspektyw na czerpanie większych dochodów z żeglugi arktycznej ze względu na niedostateczną liczbę portów głębokowodnych i nikłą atrakcyjność wymiany handlowej z północną częścią kraju. Arktyczna „wrażliwość” Kanady stała za zablokowaniem zakupu tamtejszej kopalni złota przez państwową firmę z ChRL w 2020 r. Ottawa powołała się wówczas na kwestie bezpieczeństwa narodowego. Mogło tu chodzić o bliskość Przejścia Północno-Zachodniego i radarów wczesnego ostrzegania (North Warning System)⁶⁶. Do fiaska transakcji przyczynił się też kryzys dyplomatyczny związany z aresztowaniem w 2018 r. w Kanadzie dyrektora finansowej Huawei.

3. Dania

Dania nie czerpie korzyści gospodarczych ze zwierzchności nad położoną w Arktyce Grenlandią. Od 2009 r. eksploatacja zasobów naturalnych wyspy należy do kompetencji władz autonomicznych. Kopenhaga za swoją „przeputkę” do Arktyki płaci ok. 500 mln euro rocznie w postaci grantu dla Nuuk z kasy centralnej⁶⁷ – to jedna trzecia grenlandzkiego budżetu. Apetyt na ropę i gaz nie motywuje też duńskich roszczeń do bieguna północnego, obejmujących ok. 900 km² szelfu na północ od wyspy (stosowne dokumenty złożono

⁶⁵ *Minerals and the economy*, Rząd Kanady, 3.11.2022, nrcan.gc.ca; J. Shadian, *The Emerging Economy of the North American Arctic*, Arctic360, listopad 2018, ourcommons.ca.

⁶⁶ Chińskie firmy są zainteresowane inwestycjami w arktyczne surowce. W północnej Kanadzie posiadają trzy kopalnie wydobywające miedź, nikiel, cynk i ołów. E. Oddleifson, T. Alton, S. Romaniuk, *China in the Canadian Arctic: Context, Issues, and Considerations for 2021 and Beyond*, University of Alberta, China Institute, 12.01.2021, ualberta.ca.

⁶⁷ *Greenland in Figures 2021*, Statistics Greenland, maj 2021, stat.gl.

w Komisji Granic Szelfu Kontynentalnego w 2014 r.)⁶⁸, gdyż Kopenhaga ogłosiła, że do 2050 r. i tak zupełnie zrezygnuje z pozyskiwania węglowodorów. Wydawanie nowych licencji wydobywczych wstrzymała także Grenlandia. Wspomniane roszczenia mają pokazać, że Dania skutecznie zabiega o interesy Nuuk w polityce zagranicznej, ergo utrzymanie unii przyniesie korzyści Grenlandczykom. Ci zaś – w związku z postawieniem na ochronę środowiska i walkę ze zmianami klimatu – zmieniają aktualnie strategię rozwoju wyspy oraz – wskutek nieopłacalności pozyskiwania surowców – odchodzą od planów budowy niezależności gospodarczej w oparciu o większe inwestycje wydobywcze.

Grenlandzkie wybory parlamentarne w kwietniu 2021 r. były de facto referendum w sprawie przyszłości dużego projektu kopalni metali rzadkich i uranu Kvanefjeld. Zgodnie z wolą większości wyborców nowy rząd w Nuuk zablokował jej powstanie (na wyspie działają obecnie zaledwie dwie małe kopalnie). Wiele wskazuje na to, że obywatele postawią na rozwój turystyki, uzupełniającej główne źródło ich utrzymania – rybołówstwo (odpowiada za 90% eksportu). Grenlandia, dysponująca największymi światowymi zasobami wody pitnej (łódolód pokrywa ponad 80% wyspy), wiąże też nadzieje z jej sprzedażą za granicę⁶⁹. Wzdłuż jej brzegów przebiegają także dwa z trzech szlaków żeglugi arktycznej – Przejście Północno-Zachodnie i Transpolarna Droga Morska – które w przyszłości mogą przynieść Nuuk pewne inwestycje infrastrukturalne związane z ich obsługą.

4. Norwegia

Na Dalekiej Północy Oslo inwestuje w gospodarkę morską, wydobywanie węglowodorów i surowców mineralnych, odnawialne źródła energii, infrastrukturę satelitarną i turystykę. Kluczowe znaczenie dla państwa mają rybołówstwo i sektor naftowo-gazowy. Od blisko dwóch dekad Norwegia jest drugim na świecie (po Chinach) eksporterem ryb. W 2021 r. branża ta odpowiadała za ponad 8% krajowego eksportu⁷⁰. Wody Morza Barentsa mieszczą w sobie największe światowe łowiska dorsza. Rola tej branży w gospodarce północnych regionów i całego kraju sprawia, że ważnym elementem norweskiej polityki arktycznej jest ograniczanie dostępu innych państw do łowisk svalbardzkich. Ustanowioną przez Oslo w 1977 r. 200-milową strefę ochronną rybołówstwa

⁶⁸ *The Northern Continental Shelf of Greenland*, Geological Survey of Denmark and Greenland (GEUS), Ministerstwo Środowiska, Energii i Budownictwa Danii, listopad 2014, un.org.

⁶⁹ *Greenlandic Ice Cap Water Heading for the World Market*, Rząd Grenlandii, sierpień 2018.

⁷⁰ *The State of World Fisheries and Aquaculture 2022*, Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Wyżywienia i Rolnictwa, 29.06.2022, fao.org; M. Hestetun Gruben, K. Fossanger, J. Husø, *Tidenes største handelsoverskudd i 2021*, Statistisk sentralbyrå, 17.01.2022, ssb.no.

wokół archipelagu i wprowadzane przez nie kwoty połowowe kontestują Rosja i UE – uznają one bowiem te praktyki za niezgodne z traktatem z 1920 r.

Morze Barentsa to również perspektywiczny obszar z punktu widzenia górnictwa naftowo-gazowego – według szacunków tamtejsze pokłady kryją dwie trzecie pozostałych krajowych zasobów ropy i gazu. W 2022 r. na norweskim szelfie eksploatowano 93 złoża – 70 na Morzu Północnym, 21 na Morzu Norweskim i dwa właśnie na Morzu Barentsa (w 2024 r. planuje się rozpoczęcie wydobywania z trzeciego – największego dotychczas – złoża arktycznego). Sektor ten w 2021 r. wygenerował 60% wartości eksportu państwa⁷¹. Mimo coraz silniejszych protestów społecznych trwają prace nad kolejnymi projektami górnictwami na Dalekiej Północy. Centrolewicowa koalicja, która objęła rząd w 2021 r., nie wprowadziła moratorium na inwestycje naftowo-gazowe w Arktyce, czego domagali się przeciwnicy eksploatacji węglowodorów. Sam premier Jonas Gahr Støre krytykował UE za postulaty dotyczące wygaszenia wydobywania ropy i gazu za kołem podbiegunowym.

Oslo uznaje, że jest za wcześnie, by prognozować rozwój żeglugi w Arktyce. Wymianą towarową z Azją, głównie z Chinami, interesują się przede wszystkim władze lokalne w północnej Norwegii. Na razie plany dotyczą przede wszystkim wykorzystania portu w Narwiku jako węzła przeładunkowego w handlu między ChRL a Europą Północną i Ameryką. Chińskie towary miałyby trafiać do Norwegii rozbudowywanym lądowym połączeniem kolejowym między Narwikiem a ChRL przez Szwecję, Finlandię i Rosję. W drodze powrotnej kontenery mogłyby być wypełniane mrożonymi rybami. Z kolei miasto Kirkenes wiąże swe nadzieje ze szlakiem wodnym⁷². Apetyty w tym zakresie rozbudził transport 40 tys. ton rudy żelaza do chińskiego Lianyungang przez PDM w 2010 r. Od tego czasu przesył towarów tą trasą rośnie (w sezonie letnio-jesiennym)⁷³. Rolę północnej Norwegii w handlu między Wschodem a Zachodem będą jednak ograniczać nałożone na Rosję sankcje.

W związku z coraz szerszą dostępnością regionu dla żeglugi (w tym turystycznej) i przesuwaniem się strefy połowów na północ Oslo widzi potrzebę zwiększenia inwestycji w zdolności poszukiwawczo-ratunkowe – odpowiada bowiem za bezpieczeństwo na ogromnych obszarach morskich w Arktyce.

⁷¹ *Exports of oil and gas*, Norwegian Petroleum, norskpetroleum.no/en.

⁷² I. Borshoff, *Norway's 'northernmost Chinatown' eyes Arctic opportunity*, Politico, 20.11.2019, politico.eu; A. Staalesen, *A container from China arrives in Narvik. It could pave way for a new transport route*, The Barents Observer, 5.08.2020, thebarentsobserver.com.

⁷³ *Monitoring of the Northern Sea Route Shipping*, Global Maritime Shipping and Logistics Services, NSR Public Council, 17.12.2021, za: arcticway.info.

V. BEZPIECZEŃSTWO I OBRONNOŚĆ

Po okresie „pokojoyej dywidendy” USA zaczęły w ostatnich latach odbudowywać zdolności do działań w Arktyce oraz współpracę wojskową z północnymi sojusznikami pod kątem ewentualnego konfliktu z Rosją. Kanada znajduje się dopiero na początku drogi do wzmocnienia swojego polarnego potencjału militarnego – przez dekady jej retoryka o potrzebie lepszego zabezpieczenia suwerenności własnych terytoriów arktycznych nie znajdowała pokrycia w faktycznych inwestycjach obronnych. Dania ma świadomość, że nie dysponuje potencjałem do odgrywania większej roli wojskowej wokół bieguna, więc koncentruje się na rozwoju zdolności pomocniczych, takich jak bezzałogowce i radary do monitorowania obszarów arktycznych. Dla Norwegii Daleka Północ stanowi pierwszą linię obrony, dlatego jest priorytetowym kierunkiem aktywności i rozwoju sił zbrojnych.

1. USA

Kwestia Arktyki bezpośrednio wiąże się z zagadnieniem obrony terytorium Stanów Zjednoczonych. Obszary polarne to punkt styknięcia z Rosją – z tego kierunku jej siły zbrojne mogą szybko zaatakować USA (np. za pomocą międzykontynentalnych pocisków balistycznych przenoszonych przez atomowe okręty podwodne Floty Północnej). Nieprzypadkowo Alaska – jako pierwsze miejsce powstrzymania ewentualnego uderzenia raketowo-powietrznego – jest stanem o największym nasyceniu maszynami F-35⁷⁴. Dostępu do Ameryki Północnej od strony Arktyki strzeże amerykańsko-kanadyjskie Dowództwo Obrony Północnoamerykańskiej Przestrzeni Powietrznej i Kosmicznej (North American Aerospace Defense Command, NORAD). Odpowiada ono za monitorowanie i obronę nieba nad oboma państwami oraz nadzór nad nim (od 1958 r.), a także za obserwację obszarów morskich (od 2006 r.). Dysponuje wydzielonymi jednostkami lotnictwa bojowego, samolotami wczesnego ostrzegania, satelitami oraz radarami krótkiego (36) i dalekiego zasięgu (11) zlokalizowanymi wzdłuż północnych wybrzeży Alaski i Kanady (North Warning System)⁷⁵. Dodatkowo na Grenlandii (Thule) znajduje się najbardziej na północ wysunięta stacja radiolokacyjna odrębnego, zarządzanego przez Siły

⁷⁴ W 2022 r. ich liczba wzrosła do 54. A. Guerrisky, *Eielson welcomes F-35A Lightning II*, Eielson Air Force Base, 21.04.2020, [eielson.af.mil](https://www.eielson.af.mil).

⁷⁵ *North American Aerospace Defense Command (NORAD)*, Rząd Kanady, 14.03.2018, [canada.ca](https://www.canada.ca).

Kosmiczne USA systemu wczesnego ostrzegania przed międzykontynentalnymi pociskami balistycznymi⁷⁶.

Choć na komponent powietrzny i kosmiczny przypada ok. 80% „arktycznego” budżetu Departamentu Obrony (ok. 6 mld dolarów rocznie⁷⁷), to środki te okazują się niewystarczające. North Warning System jest przestarzały i nieprzystosowany do wykrywania i przechwytywania zaawansowanych pocisków. Dlatego Waszyngton i Ottawa prowadzą rozmowy o modernizacji stacji radiolokacyjnych oraz o szerszej zakrojonej transformacji NORAD-u – wzmocnieniu świadomości sytuacyjnej we wszystkich domenach operacyjnych (cybernetycznej, kosmicznej, podwodnej), reformie dowodzenia i kontroli czy rozbudowie infrastruktury lotniczej i morskiej na północy⁷⁸. Rozważa się też uzupełnienie defensywnej misji Dowództwa zadaniami ofensywnymi. Chodzi o zdolność do niszczenia wrogich platform morskich i powietrznych w znacznej odległości od Ameryki Północnej, a nie tylko efektorów (różnego typu pocisków). NORAD organizuje regularne ćwiczenia w Arktyce. Ocean Lodowaty patrolują też myśliwskie atomowe okręty podwodne USA, których zadanie polega na monitorowaniu aktywności rosyjskich strategicznych jednostek podwodnych⁷⁹. O rosnącej częstotliwości tych misji świadczą regularne wizyty okrętów w Norwegii w celu wymiany załóg i uzupełnienia zaopatrzenia⁸⁰. Z kolei US Army planuje wzmocnić zdolność do operowania w ekstremalnych warunkach zimowych. Chodzi głównie o odbudowę potencjału i nadrabianie zaległości z ostatnich dekad, kiedy to Stany Zjednoczone zredukowały swą obecność militarną w Arktyce.

Obszary podbiegunowe i bazy na Alasce mogą mieć również istotne znaczenie dla amerykańskiej projekcji siły na kierunkach azjatyckim (Chiny) i europejskim (Rosja). W tym drugim przypadku USA postrzegają Arktykę jako jedną przestrzeń operacyjną z północnym Atlantykiem i uzupełniający szlak przetrzutu wojsk na Stary Kontynent (np. z wykorzystaniem Grenlandii i Islandii). Arktyczne ćwiczenia bombowców USAF pokazują, że w razie konfliktu Rosja

⁷⁶ Pozostałe radary tego typu znajdują się na Alasce, w Kalifornii, Massachusetts i Wielkiej Brytanii. *PAVE PAWS Radar System*, Siły Kosmiczne USA, 22.03.2017, spaceforce.mil.

⁷⁷ B. Everstine, *USAF to Increase Arctic Investment as Strategy*, *Wargames Outline Needs in the Region*, Air & Space Forces Magazine, 27.07.2021, airandspaceforces.com.

⁷⁸ V. Monga, P. Vieira, *Cold War-Era Defense System to Get Upgrade to Counter Russia, China*, The Wall Street Journal, 27.02.2021, wsj.com; *Joint Statement on NORAD Modernization*, Departament Obrony USA, 17.08.2021, defense.gov.

⁷⁹ E. Regehr, *Nuclear Submarines in the Arctic: Limiting Strategic Anti-Submarine Warfare*, The Simons Foundation, 4.12.2018, thesimonsfoundation.ca.

⁸⁰ W 2020 r. w związku z pandemią ich liczba znacznie spadła. A. Rognstrand, *Utenlandske atomubåter i norsk farvann 25 ganger i 2019*, Forsvarets Forum, 3.04.2020, forsvaretsforum.no.

musi się liczyć ze strategicznymi uderzeniami z powietrza z tego kierunku⁸¹. Asertywniejsze działania w regionie zapowiadają też marynarka wojenna (terytorium to stanowi przedmiot szczególnego zainteresowania 2. Floty, reaktywowanej w 2018 r.) i piechota morska. W 2016 r. US Navy wróciła do bazy Keflavik na Islandii, skąd operują samoloty patrolowe P-8 śledzące rosyjskie okręty podwodne na północnym Atlantyku⁸². W 2018 r. podczas natowskich ćwiczeń Trident Juncture grupa uderzeniowa lotniskowca USA po raz pierwszy od rozpadu ZSRR znalazła się za kołem podbiegunowym.

2. Kanada

Polityka bezpieczeństwa Kanady ukierunkowana jest na obszar euroatlantyki, o czym świadczy zaangażowanie na wschodniej flance NATO, wzmocnione po lutym 2022 r. Należy do państw ramowych wielonarodowych grup bojowych Sojuszu (eFP). Na Łotwę wysłała 700 żołnierzy⁸³. Kolejnych 200 wspierało wojсковą misję szkoleniową na Ukrainie pod egidą USA przed rosyjską inwazją 24 lutego 2022 r. Arktyka pozostaje na drugim planie, czego dowodzą opóźnienia w zakupach uzbrojenia i sprzętu polarnego czy braki w podbiegunowej infrastrukturze militarnej. Władze w Ottawie uznają wprowadzenie konwencjonalną agresję na swoje terytorium za mało prawdopodobną, lecz rośnie ich niepokój związany z rozwojem technologicznym rosyjskich pocisków manewrujących i hipersonicznych oraz bezzałogowców. Potrafią one precyzyjnie atakować wyznaczone cele, co redukuje „buforowość” północnej części kraju⁸⁴. Wśród potencjalnych zagrożeń wymienia się też penetrację kanadyjskich wód Archipelagu Arktycznego przez rosyjskie okręty podwodne⁸⁵.

Niewielkie zdolności Sił Zbrojnych Kanady do działań w Arktyce zupełnie nie przystają do retoryki Ottawy, podkreślającej konieczność ochrony suwerenności kraju na wodach i wyspach Archipelagu Arktycznego. Na terytoriach północnych wojsko realizuje trzy podstawowe misje: demonstruje obecność

⁸¹ *Strategic Bombers Participate in POLAR ROAR*, Siły Powietrzne USA, 1.08.2016, usafe.af.mil.

⁸² M. Cisneros, *Air Force awards multiple contracts for airfield construction at NAS Keflavik*, Siły Powietrzne USA, 24.09.2020, af.mil.

⁸³ Docelowo Kanada i sojusznicy – zgodnie z deklaracjami ze szczytu NATO w Madrycie (czerwiec 2022) – mają być zdolni do rozmieszczenia na Łotwie sił wielkości brygady. Ottawa rotuje też żołnierzy i sprzęt w regionie Morza Czarnego. *Canada and Latvia sign Joint Declaration to augment NATO's enhanced Forward Presence Latvia*, Rząd Kanady, 29.06.2022, canada.ca; H. Sajjan, *Canada's defense minister: Our investment in defense is an investment in North American security*, Defense News, 11.01.2021, defensenews.com.

⁸⁴ M. Levitt (red.), *Nation-building at home, vigilance beyond: preparing for the coming decades in the Arctic*, Izba Gmin Kanady, kwiecień 2019, ourcommons.ca.

⁸⁵ B. Debusmann, *Is North America's Arctic vulnerable to Russia?*, BBC, 24.03.2022, bbc.com.

państwa, monitoruje obszary arktyczne i reaguje na sytuacje kryzysowe (w tym prowadzi operacje poszukiwawczo-ratownicze). Do inwestowania w obronę północy kraju Kanadę tradycyjnie motywowały Stany Zjednoczone, uważające ten obszar za „miękkie podbrzusze” Ameryki Północnej w przypadku ataku ZSRR/FR. W Ottawie w dyskusjach o przyszłości NORAD-u rozważa się dodanie mu komponentu morskiego, pozyskanie naziemnych systemów obrony powietrznej, przesunięcie sensorów dalej na północ czy rozbudowanie arktycznych baz sił powietrznych⁸⁶.

Ta „lista życzeń” ma jednak niewielkie szanse na realizację w związku ze zbyt małymi wydatkami obronnymi Kanady – w 2021 r. wyniosły one ok. 26 mld dolarów, tj. 1,3% PKB. Wprawdzie w kwietniu 2022 r. rząd zapowiedział podniesienie w ciągu pięciu lat budżetu na ten cel o ok. 6,5 mld dolarów względem wcześniejszych planów, ale kwota ta nie pokryje potrzeb sił zbrojnych. Problemem mogą też okazać się obawy dotyczące ewentualnego przyjmowania wojsk Stanów Zjednoczonych. Ze względu bowiem na wspomniane już kontrowersje wokół statusu Przejścia Północno-Zachodniego tematem wrażliwym jest obecność tam US Navy⁸⁷. Sam Kraj Klonowego Liścia wprowadza do służby sześć nowych arktycznych okrętów patrolowych, buduje dla nich bazę w Nanisivik na północnym wschodzie i zapowiada modernizację floty podwodnej, aby lepiej dostosować ją do misji okołopolarnych. Chce też wzmocnić tamtejsze systemy rozpoznawczo-obserwacyjne (satelitarne i bezzałogowe)⁸⁸.

Do niedawna Ottawa sprzeciwiała się zaangażowaniu NATO w Arktyce, gdyż uważała, że prowadziłoby to do niebezpiecznych napięć z Rosją. Nie chciała także rozszerzenia obecności państw niearktycznych w regionie i nie traktowała kanadyjskiej Arktyki jako części północnej flanki Sojuszu, lecz raczej jako obszar broniony wspólnie z USA (NORAD). Postawa ta stawiała ją w opozycji do Norwegii i Islandii, które zabiegały o wzmocnienie natowskiego odstraszenia na Dalekiej Północy. W związku z rosyjską militaryzacją Arktyki Ottawa koryguje jednak swe dotychczasowe podejście i sygnalizuje większą otwartość na aktywność NATO na tym terenie⁸⁹. Za ważne wydarzenie należy uznać udział

⁸⁶ A. Charron, J. Fergusson, *Beyond NORAD and Modernization to North American Defence Evolution*, Canadian Global Affairs Institute, maj 2017, cgai.ca; A. Charron, *NORAD's Maritime Warning Mission: The Most Overlooked, yet critically important mission for the foreseeable future*, Canadian Naval Review, 1.06.2020, navalreview.ca.

⁸⁷ A. Charron, *Canada, the United States and Arctic Security* [w:] J. Higginbotham, J. Spence (red.), *Canada's Arctic Agenda...*, op. cit., s. 93-102.

⁸⁸ *Strong, Secure, Engaged. Canada's Defence Policy*, Rząd Kanady, 2017, canada.ca.

⁸⁹ M. Blanchfield, *Committee calls on Canada to co-operate with NATO to respond to Russia in Arctic*, National Post, 10.04.2019, nationalpost.com; A. Charron, *NATO, Canada and the Arctic*, Canadian Global Affairs Institute, wrzesień 2017, cgai.ca.

Kanady w dużych ćwiczeniach sojuszniczych Trident Juncture 2018 – w ten sposób pokazała ona, że może odgrywać istotną rolę w obronie północnej flanki NATO. Do Norwegii przerzuciła wówczas czwarty co do wielkości kontyngent – 2 tys. żołnierzy⁹⁰. Ponadto zaprasza kolejnych sojuszników na arktyczne ćwiczenia wojskowe na północy kraju i zwiększa obecność militarną na wodach pomiędzy Grenlandią, Islandią i Wielką Brytanią (GIUK) w celu śledzenia rosyjskich okrętów podwodnych⁹¹.

3. Dania

Priorytetami Sił Zbrojnych Danii są obrona regionu Morza Bałtyckiego i udział w pozaeuropejskich operacjach zarządzania kryzysowego. Arktyka znajduje się na drugim planie, lecz w ostatnich latach Kopenhaga zwiększyła nakłady na obronę Grenlandii i Wysp Owczych, gdzie stacjonuje ok. 300 duńskich żołnierzy pod komendą połączonego Dowództwa Arktycznego. W 2021 r. parlament wyasygnował dodatkowe 1,5 mld koron (200 mln euro) na zakup dwóch dużych bezzałogowców przeznaczonych do monitorowania Arktyki oraz budowę radaru nadzoru przestrzeni powietrznej na Wyspach Owczych, co ma wzmocnić kontrolę nad przejściem morskim pomiędzy Wielką Brytanią a Islandią⁹². Dodatkowo wody grenlandzkie mają być częściej patrolowane przez okręty typu Absalon (zamiast starszych fregat typu Thetis), wyposażone w nowoczesny radar SMART-S, a w 2021 r. na wyspę przebazowano na stałe samolot rozpoznawczy Challenger CL-604⁹³. Widać zatem, że Dania na kierunku polarnym angażuje swoje zasoby przede wszystkim w zdolności obserwacyjno-rozpoznawcze. Obecnie jej możliwości nadzoru nad chociażby północno-wschodnią Grenlandią pozostają symboliczne. Inwestycje te mają też zwiększyć widoczność Sił Zbrojnych Danii w regionie w obliczu rosnącego międzynarodowego zainteresowania Grenlandią, a także wzmocnić więź mieszkańców wyspy z państwem duńskim – plany obejmują przeprowadzanie na jej terytorium podstawowego szkolenia wojskowego. Dostarczanie szczepionek przeciw COVID-19 do odległych osad Grenlandii przez marynarke wojenną (podobnie jak działania patrolowo-ratunkowe czy usuwanie zanieczyszczeń)

⁹⁰ Wysłała m.in. dwie fregaty rakietowe, osiem myśliwców CF-188 Hornet i batalion lekkiej piechoty. Zimnowojenne plany NATO w razie ataku ZSRR zakładały przerzut z Kanady do Norwegii sił wielkości brygady. M. Fisher, *Trident Juncture 18: NATO's Norwegian Exercise*, Canadian Global Affairs Institute, listopad 2018, cgai.ca.

⁹¹ R. Huebert, *Canada and NATO in the Arctic: Responding to Russia?* [w:] J. Higginbotham, J. Spence (red.), *Canada's Arctic Agenda...*, op. cit., s. 85–92.

⁹² *New political agreement on Arctic Capabilities for 1.5 billion DKK*, Ministerstwo Obrony Danii, 11.02.2021, fmn.dk/en.

⁹³ *Rekognosceringsfly udstationeres permanent i Grønland*, Siły Zbrojne Danii, 4.08.2021, forsvaret.dk.

pokazuje, że jej obecność odgrywa istotną rolę w sytuacjach kryzysowych. Jednostki tego rodzaju sił zbrojnych dokonują też – jakże istotnych dla interesów gospodarczych Grenlandii – inspekcji kutrów rybackich.

Dania na forum NATO przedstawia swoje zaangażowanie w Arktyce jako wzmacnianie bezpieczeństwa całego obszaru euroatlantyckiego⁹⁴. Ma ono kompensować – podobnie jak znaczny udział państwa w operacjach zagranicznych – zbyt małe wydatki obronne (5,3 mld dolarów, tj. 1,3% PKB w 2021 r.) i opóźnienia w realizacji zobowiązań wynikających z natowskiego procesu planowania obronnego w zakresie modernizacji sił zbrojnych (w szczególności wojsk lądowych). Sami Grenlandczycy sprzeciwiają się militaryzacji wyspy i regionu, ale równocześnie są świadomi, że nie byłoby w stanie samodzielnie zapewnić sobie bezpieczeństwa, a do tego czerpią korzyści finansowe z amerykańskiej obecności wojskowej w Thule. Z kolei Dania chce utrzymać równowagę między zwiększaniem aktywności sił zbrojnych na omawianym obszarze a dążeniem do redukcji napięć w tej części świata, aby uniknąć arktycznego wyścigu zbrojeń, któremu by nie sprostała⁹⁵.

4. Norwegia

Norwegia jest najsilniej zaangażowanym militarnie w Arktyce członkiem NATO. Obrona północnej części kraju stanowi priorytet jej sił zbrojnych. Stacjonuje tam większość wojsk lądowych, formowane są też nowe oddziały. Potencjał bojowy na tym kierunku wzmacniają także marynarka wojenna i siły powietrzne. Zdolności rozpoznawczo-obszernicze – ważne dla całego Sojuszu – zapewniają okręty zwiadowcze, samoloty P-8 i F-35 oraz stacja radiolokacyjna Globus III w Vardø przy granicy z Rosją. Plan rozwoju armii na lata 2020–2028 zakłada podwyższenie wydatków obronnych o 2 mld dolarów. W 2021 r. wyniosły one 8,4 mld dolarów, tj. 1,75% PKB⁹⁶. W marcu 2022 r., po wybuchu wojny na Ukrainie, rząd zdecydował o doraźnym zwiększeniu budżetu resortu obrony o dodatkowe 3 mld koron (ok. 0,3 mld dolarów). Środki te mają przyczynić się głównie do podniesienia gotowości sił zbrojnych w północnej Norwegii, w tym wzrostu aktywności marynarki wojennej na Dalekiej Północy, intensyfikacji ćwiczeń wojsk lądowych (m.in. w graniczącym z Rosją

⁹⁴ T. Bramsen, *Dansk indsats i Arktis har stor værdi for NATO*, Ministerstwo Obrony Danii, 22.10.2020, fmn.dk.

⁹⁵ M. Jacobsen, *Arctic Aspects in Denmark's New Foreign and Security Policy Strategy*, The Arctic Institute, 8.02.2022, thearcticinstitute.org.

⁹⁶ P. Szymański, *Norweska Daleka Północ – klucz do obrony północnej flanki NATO*, „Komentarze OSW”, nr 393, 12.05.2021, osw.waw.pl.

Finnmarku), uzupełnienia wojennych zapasów amunicji i innych materiałów oraz do wzmocnienia zdolności do przyjmowania sojuszniczego wsparcia⁹⁷. Ponadto 512 mln koron (ok. 52 mln dolarów) zostanie przekazane na działania kontrwywiadowcze w północnych regionach kraju⁹⁸.

W odpowiedzi na rosnącą aktywność wojskową Moskwy na Dalekiej Północy i wzdłuż norweskich wybrzeży (ćwiczenia wysuniętej obrony rosyjskiego „bastionu”, czyli potencjału nuklearnego Floty Północnej) Oslo rozszerza współpracę obronną z USA i lobbuje za silniejszym zaangażowaniem NATO na północnej flance⁹⁹. Kroki te wywołują wprawdzie kontrowersje w elitach władzy, lecz mimo to prowadzą do stopniowego odchodzenia od samoograniczeń w polityce obronnej kraju dotyczących obecności obcych wojsk na jego terytorium (podczas zimnej wojny samoograniczenia te miały służyć deeskalacji napięć w Europie Północnej)¹⁰⁰. Przejawia się to w przyjmowaniu sił rotacyjnych USA (piechota morska), wizytach amerykańskich bombowców strategicznych i atomowych okrętów podwodnych oraz przesuwaniu ćwiczeń wojskowych coraz dalej na północny wschód, w pobliże granic Rosji.

Ponadto władze podpisały nową umowę dwustronną o współpracy obronnej ze Stanami Zjednoczonymi (U.S.-Norway Supplementary Defense Cooperation Agreement). Przewiduje ona m.in. udostępnienie Amerykanom baz sił powietrznych (Evenes) i marynarki wojennej (Ramsund) na północy kraju. Norwegia przywiązuje dużą wagę do ochrony morskich linii komunikacyjnych na Północnym Atlantyku, pozwalających na przerzut wojsk USA na jej terytorium, w tym na Daleką Północ. W zakresie obrony części arktycznej Półwyspu Skandynawskiego rozwija też kooperację ze Szwecją i Finlandią. Najważniejszym elementem tego współdziałania są ćwiczenia sił powietrznych. W 2020 r. Oslo, Sztokholm i Helsinki ogłosiły deklarację o wzmocnionej współpracy na kierunku północnym, która może prowadzić do wypracowania wspólnych planów operacyjnych¹⁰¹.

⁹⁷ *Norway to increase short term defence spending in 2022*, Rząd Norwegii, 21.03.2022, regjeringen.no.

⁹⁸ T. Nilsen, *Norway boosts military spendings in the north*, The Barents Observer, 3.04.2022, thebarentsobserver.com.

⁹⁹ F. Bakke-Jensen, *Norway's defense minister: We must ensure strategic stability in the High North*, Defense News, 11.01.2021, defensenews.com.

¹⁰⁰ Mowa o zakazie rozmieszczania broni jądrowej i sojusznicznych baz w Norwegii oraz o rezygnacji z przeprowadzania ćwiczeń wojskowych na terenach graniczących z ZSRR.

¹⁰¹ Jej przełomowy charakter bierze się stąd, że w czasie pisania tego raportu Szwecja i Finlandia nie należały do NATO. Dokument został zaktualizowany w listopadzie 2022 r. *Statement of intent on enhanced operational cooperation*, Ministerstwo Obrony Finlandii, wrzesień 2020, defmin.fi.

VI. PERSPEKTYWY I SCENARIUSZE

W skrajnych scenariuszach dla Arktyki odzwierciedlają się utopijne i dystopijne wizje przyszłości. Pierwsze przewidują, że w połowie XXI wieku polarne szlaki morskie staną się ważnymi drogami handlowymi, nastąpi rozwój turystyki arktycznej, a także pojawi się migracja zarobkowa za koło podbiegunowe związana z inwestycjami w projekty wydobywcze, które przyczynią się do rozkwitu tego obszaru i wzmocnienia bezpieczeństwa surowcowego Zachodu. Według tych optymistycznych założeń region stanie się przestrzenią pokojowej współpracy międzynarodowej, a spór o szelf Oceanu Lodowatego zostanie rozwiązany w drodze negocjacji (niepoprawni optymiści widzą nawet szanse na uznanie znajdującego się poza granicami jurysdykcji państwowej fragmentu tego akwenu wokół Bieguna Północnego za wspólne dziedzictwo ludzkości lub rezerwat). Z kolei z prognoz pesymistycznych wynika, że w Arktyce będziemy obserwować z jednej strony rozwój zaawansowanych technologii przyszłości (systemy bezzałogowe i satelitarne, poligony doświadczalne dla pocisków manewrujących i hipersonicznych), a z drugiej – ostry kryzys społeczno-klimatyczny i narastanie rywalizacji mocarstw (z towarzyszącymi temu działaniami hybrydowymi, terroryzmem czy piractwem). Degradacja środowiska i rozpad tradycyjnych wspólnot doprowadzą do pojawienia się polarnych uchodźców. Negatywne trendy przyspieszą kryzys klimatyczny, który przyniesie częstsze anomalie pogodowe oraz katastrofy infrastrukturalne i pandemie związane z tajaniem wiecznej zmarzliny.

Wydaje się, że w najbliższych dekadach rozwój sytuacji w Arktyce pozwoli nam zaobserwować elementy obu powyższych scenariuszy. W regionie coraz mocniej ścierać się będą interesy dużych graczy – USA, Rosji i Chin. Rywalizacja między nimi – choć dotycząca głównie surowców (długofalowo globalny popyt na węglowodory będzie wyhamowywać, ale zapotrzebowanie na metale rzadkie wzrośnie) – może pociągnąć za sobą zwiększenie obecności militarnej mocarstw w celu zabezpieczenia własnych interesów ekonomicznych. Skutkować to może mniejszą stabilnością Arktyki, a nawet kryzysami regionalnymi. Równocześnie prognozy na temat rozwoju polarnej żeglugi kontenerowej mogą okazać się zbyt optymistyczne. Korzyści wynikające ze skrócenia czasu transportu niwelowane są przez sezonowość tras, konieczność oczekiwania na eskortę lodołamaczy w zimniejszych miesiącach i konwojowania statków, trudności w prowadzeniu akcji ratowniczych, dodatkowe opłaty i koszty (ubezpieczenia, usuwania skutków katastrof ekologicznych, wizerunkowe) oraz ryzyka (dryfująca kra, ciemność, trudne warunki atmosferyczne), niedostateczną liczbę kontenerowców o odpowiedniej klasie lodowej i wyszkolonych

załóg, braki infrastrukturalne (utrudniające nawigację i zaopatrzenie) czy niemożność obsługiwania dużych rynków zbytu „po drodze”¹⁰². Wszystko to budzi wątpliwości co do ekonomicznego uzasadnienia idei korzystania ze szlaków arktycznych.

Dodatkowe wyzwania generuje polityka Rosji w zakresie rozciągania regulacji na PDM¹⁰³. Niezależnie od bilansu zysków i strat inwestycje w tę trasę – jako alternatywną drogę morską poza kontrolą US Navy – będą stymulowane politycznie przez Moskwę i Pekin. Prognozowany długookresowy wzrost tranzytu przez Arktykę – w przypadku PDM z 1,3 mln ton w 2020 r. do 10 mln ton w 2035 r.¹⁰⁴ – sprawiłby, że połączenia podbiegunowe osiągnęłyby w perspektywie połowy stulecia rangę uzupełniających względem Kanału Sueskiego i Panamskiego czy cieśniny Malakka. Choć znaczenie szlaków polarnych pozostałoby marginalne, to mogą one być atrakcyjne w odniesieniu do wybranych grup towarów, głównie surowców.

USA będą łączyć pozimnowojenne i współczesne podejście do Arktyki w myśl zasady „współpracuj, gdzie to możliwe, rywalizuj, gdzie musisz”¹⁰⁵. W ramach współzawodnictwa z Chinami i Rosją oraz z powodu obaw o coraz ściślejszą arktyczną kooperację między nimi postawią na wzmocnienie zaangażowania politycznego i militarnego w regionie¹⁰⁶. Pokażą w ten sposób, że Moskwa i Pekin, podejmujące agresywne kroki w innych częściach świata, nie mogą liczyć na utrzymanie status quo w Arktyce (zasłaniając się imperatywem pokojowej współpracy na jej obszarze). W wymiarze wojskowym strategia Waszyngtonu obejmie m.in. inwestycje w:

- zdolności do zwalczania okrętów podwodnych,
- rozpoznanie (modernizacja stacji radiolokacyjnych, poprawa łączności satelitarnej) i infrastrukturę (przygotowanie baz morskich i powietrznych, również na potrzeby SAR),

¹⁰² O. Osica, *Daleka Północ jako nowy obszar współpracy i rywalizacji*, „Nowa Europa” 2010, nr 1 (4); E. Paglia, *Assessing the future of Arctic shipping in the wake of the Suez Canal incident*, Polar Geopolitics, 16.04.2021, polargeopolitics.com.

¹⁰³ Kreml dąży do pełnej kontroli nad ruchem statków na PDM. Rosja stosuje jej definicję zawężającą – w oficjalnych dokumentach dotyczących szlaku odnosi się jedynie do jego części pokrytej lodem. Pozwala to Moskwie odwoływać się do „kanadyjskiego” art. 234 Konwencji o prawie morza, który wspomina o możliwości regulowania ruchu morskiego w obszarach pokrytych lodem w wyłącznej strefie ekonomicznej.

¹⁰⁴ W 2021 r. tranzyt wyniósł ok. 2 mln ton. Dominuje w nim transport rudy żelaza do Chin. Administracja FR do przewozów tranzytowych PDM wlicza nie tylko dostawy realizowane przez państwa trzecie, lecz także wewnątrzrosyjskie, pomiędzy regionami położonymi poza PDM (np. na trasie Władywostok–Petersburg).

¹⁰⁵ R. O'Rourke et al., *Changes in the Arctic: Background and Issues for Congress*, op. cit.

¹⁰⁶ *NWC INS – Lecture 11 “Russia’s Invasion of Ukraine: Implications for the Arctic Security & Stability”*, U.S. Naval War College, 9.03.2022, youtube.com.

- rozwój technologii raketowych i bezzałogowych,
- magazynowanie dodatkowego sprzętu i uzbrojenia w regionie,
- zwiększenie floty lodołamaczy (planuje się pozyskanie trzech średnich i trzech ciężkich jednostek dla Straży Wybrzeża).

W sierpniu 2022 r. wojska lądowe USA ogłosiły zakup 110 przegubowych transporterów gąsienicowych przystosowanych do operowania na terenach podbiegunowych¹⁰⁷. Trafiają one m.in. do 11. Dywizji Powietrznodesantowej na Alasce (*Arctic Angels*), wyspecjalizowanej w działaniach w warunkach zimowych. Ważną rolę odegrają częstsze patrole morskie i operacje zabezpieczania wolności żeglugi egzekwowane przez US Navy i Korpus Piechoty Morskiej, a także ćwiczenia i „arktyczna interoperacyjność” z Kanadą, Danią i Norwegią¹⁰⁸. Można spodziewać się też dyskusji na temat uporządkowania regionalnego systemu dowodzenia i kontroli. Obecnie Arktyka nie ma osobnego dowództwa geograficznego, co prowadzi do nakładania się kompetencji kilku struktur. Równocześnie Departament Obrony będzie prowadzić badania nad tym obszarem. W 2021 r. powołał on Centrum Studiów nad Bezpieczeństwem Arktycznym¹⁰⁹. To szósta tego typu instytucja analityczna (pozostałe poświęcono bezpieczeństwu Europy, Azji i Pacyfiku, półkuli zachodniej, Afryki oraz Bliskiego Wschodu i Azji Południowej). Bardziej kompleksowemu podejściu do regionu na szczeblu militarnym ma służyć Inicjatywa Bezpieczeństwa Arktycznego (*Arctic Security Initiative*) na lata 2023–2027, wypracowywana pod egidą Dowództwa Północnego (*USNORTHCOM*). Jej zadanie polega na zapewnieniu odpowiednich zasobów do wdrożenia arktycznych strategii poszczególnych rodzajów sił zbrojnych USA¹¹⁰.

Równocześnie długofalowo Waszyngton będzie się coraz silniej koncentrował na Indo-Pacyfiku, co wywoła częstsze naciski na europejskich sojuszników – głównie arktycznych i okołoardktycznych na północnej flance NATO – by wzmocnili swą obecność wojskową za kołem podbiegunowym i wzięli większą odpowiedzialność za odstraszanie regionalne (w marcu 2022 r. w rozgrywanych co dwa lata arktycznych ćwiczeniach okrętów podwodnych US Navy ICEX uczestniczyły też Kanada i Wielka Brytania). Niewykluczone, że w przypadku fiaska tych zabiegów Stany Zjednoczone wysuną postulat szerszego zaangażowania

¹⁰⁷ R. Higgins, *Active, NG Arctic, extreme cold-weather units slated for modernized ATVs*, U.S. Army, 22.08.2022, army.mil.

¹⁰⁸ D. Berger, *Marines Will Help Fight Submarines*, U.S. Naval Institute, listopad 2020, usni.org; I. Williams, H. Conley, N. Tsafos, M. Melino, *America's Arctic Moment...*, op. cit.

¹⁰⁹ *DOD Announces Basing Decision for the Ted Stevens Center for Arctic Security Studies*, Departament Obrony USA, 17.11.2021, defense.gov.

¹¹⁰ *Arctic Security Initiative Act of 2021*, Kongres USA, 24.06.2021, congress.gov.

NATO na tym obszarze¹¹¹. Według amerykańskich służb kurczenie się arktycznej pokrywy lodowej doprowadzi przed 2040 r. do zaostrzenia strategicznej rywalizacji w regionie. Będzie ona miała przede wszystkim wymiar ekonomiczny – o dostęp do surowców czy łowisk. Zwiększona aktywność militarna podwyższy zaś ryzyko wystąpienia lokalnych incydentów wojskowych¹¹².

W październiku 2022 r. USA opublikowały całościową strategię arktyczną, która zastąpiła dokument z 2013 r.¹¹³ Określa ona ramy polityki Waszyngtonu względem tego obszaru do 2032 r. W zakresie bezpieczeństwa nie wprowadza nowych elementów, a jedynie kodyfikuje działania i decyzje poprzedzające jej przyjęcie. Wbrew oczekiwaniom ekspertów nie zapowiedziano w niej ambitnego programu inwestycji w arktyczne systemy satelitarne i bezzałogowe, lecz pozostano przy ogólnych sformułowaniach¹¹⁴. Dokument aż dziesięciokrotnie nawiązuje do rosyjskiej inwazji na Ukrainę, która „podnosi geopolityczne napięcia w Arktyce”, oraz uznaje „kryzys klimatyczny” i „wzrost strategicznej rywalizacji” w regionie za elementy modyfikujące amerykański kurs polarny. Jest natomiast oszczędny w kwestii Chin – odnotowuje jedynie ich aktywność za kołem podbiegunowym.

Strategia arktyczna Stanów Zjednoczonych opiera się na czterech filarach:

- wzmacnianiu bezpieczeństwa (świadomości sytuacyjnej, obecności militarnej, kooperacji z sojusznikami),
- przeciwdziałaniu negatywnym następstwom zmian klimatu,
- zrównoważonym rozwojowi gospodarczym,
- utrzymaniu współpracy bazującej na prawie międzynarodowym (w tym Rady Arktycznej).

Polarne posunięcia USA mają bazować na:

- bliskim współdziałaniu z ludnością rdzenną Alaski,
- pogłębionej kooperacji z sojusznikami,
- długofalowych inwestycjach,
- partnerstwach z aktorami pozarządowymi,
- lepszej koordynacji międzyresortowej.

¹¹¹ O. Hammerstad, *Norge bør lyttes til når Nato seiler i nord*, Forsvarets Forum, 2.09.2021, forsvaretsforum.no.

¹¹² *Climate Change and International Responses Increasing Challenges to US National Security Through 2040*, National Intelligence Council, Office of the Director of National Intelligence, 21.10.2021, dni.gov.

¹¹³ *The United States' National Strategy for the Arctic Region*, Biały Dom, 7.10.2022, whitehouse.gov.

¹¹⁴ M. Sadat, *The US is unprepared to face the challenge in the Arctic. Here's what it should do*, Atlantic Council, 31.01.2022, atlanticcouncil.org; D. Auerswald, *A U.S. Security Strategy for the Arctic*, War on the Rocks, 27.05.2021, warontherocks.com.

Znaczenie **Kanady** w Arktyce będzie w dużym stopniu zależało od realizacji zapowiedzi modernizacji NORAD-u i rozbudowy drugiej największej na świecie (po rosyjskiej) floty lodolamaczy – obecnie liczy ona 18 jednostek. Pozwoliłoby to Ottawie nie tylko wzmocnić obecność militarną na północy i lepiej przygotować się na nowe zagrożenia z tego kierunku, lecz także zacieśnić więzi z USA, skuteczniej zabezpieczać własne interesy gospodarcze, wspierać lokalne społeczności, kontrolować Przejście Północno-Zachodnie i rozwinąć zdolności w zakresie działań poszukiwawczo-ratowniczych, które pozostaną głównym zadaniem kanadyjskich sił zbrojnych za kołem podbiegunowym. Osiągnięcie tych celów wymaga dodatkowych inwestycji w arktyczną infrastrukturę wojskową – środków potrzebują zwłaszcza marynarka wojenna i siły powietrzne, które dysponują tam dwoma lotniskami oddalonymi od siebie o 2800 km.

W sierpniu 2021 r. Kanada i Stany Zjednoczone wydały wspólne oświadczenie w sprawie modernizacji NORAD-u¹¹⁵. Pierwszy z tych krajów do przedstawienia konkretnych planów zmotywowała jednak dopiero rosyjska inwazja na Ukrainę. W czerwcu 2022 r. Ottawa ogłosiła pakiet inwestycji w NORAD, który pochłonie niemal 4 mld dolarów (łącznie nakłady na tę strukturę mają wynieść w ciągu najbliższych 20 lat ok. 30 mld dolarów). Chodzi m.in. o unowocześnienie North Warning System, tj. budowę trójwarstwowego systemu stacji radiolokacyjnych, obejmujących swym zasięgiem – dzięki nowym radarom pozahoryzontalnym – północną Kanadę, Archipelag Arktyczny i obszary polarne. NORAD ma też zostać wyposażony w system rozpoznania satelitarnego, dowodzenia i łączności najnowszej generacji oraz nowe samoloty cysterny¹¹⁶.

Równocześnie największe wzmocnienie zdolności do nadzoru nad kanadyjskimi obszarami arktycznymi i ich obrony ma przynieść ogłoszony w marcu 2022 r., długo wyczekiwany zakup 88 maszyn F-35A za ok. 15 mld dolarów¹¹⁷. Wcześniej, w maju 2021 r., Kanada zapowiedziała budowę dwóch nowych ciężkich lodolamaczy, które staną się jej największymi jednostkami tego typu (dostawa pierwszego ma nastąpić przed 2030 r.) i pozwolą straży wybrzeża na całoroczną obecność w Arktyce¹¹⁸. Największym wyzwaniem w kontekście polarnych ambicji Ottawy w zakresie „twardego” i „miękkiego” bezpieczeństwa pozostanie zapewnienie tym projektom odpowiednio wysokiego i stabilnego

¹¹⁵ *Joint Statement on NORAD Modernization*, Rząd Kanady, 14.08.2021, canada.ca; P. Lackenbauer, T. Bouffard, *The Arctic and North American Defence: Reflections on 2021*, North American and Arctic Defence and Security Network, 17.12.2021, naadsn.ca.

¹¹⁶ *North American Aerospace Defense Command (NORAD)*, Rząd Kanady, 22.06.2022, canada.ca.

¹¹⁷ *Kanada wybrała F-35A*, Altair, 29.03.2022, altair.com.pl.

¹¹⁸ *Government of Canada announces Polar Icebreakers to enhance Canada's Arctic presence and provide critical services to Canadians*, Rząd Kanady, 6.05.2021, canada.ca.

finansowania. Jeżeli dojdzie do opóźnień w realizacji programów militarnych i cywilnych związanych z tym obszarem, to niewykluczone, że Kanada szerzej otworzy sojusznikom drzwi do swojej części Arktyki. Obawy dotyczące amerykańskiej obecności wojskowej na tym terytorium sprawiają, że może poszukiwać dodatkowych partnerów. Gotowość do zaangażowania swoich sił na północy kraju sygnalizowała Wielka Brytania. Mówi się o ćwiczeniach wojskowych oraz patrolach atomowych okrętów podwodnych (jednostki tej klasy nie wchodzi w skład kanadyjskiej marynarki, posiada ona jedynie wymagające modernizacji okręty z napędem diesel-elektrycznym)¹¹⁹.

Dania będzie walczyć o przetrwanie w klubie arktycznym. Aby utrzymać podnoszący prestiż kraju i rangę relacji ze Stanami Zjednoczonymi związek z Grenlandią, otworzy się na poszerzenie autonomii wyspy w dziedzinach bezpieczeństwa i spraw zagranicznych. Jako przykład rosnącej emancypacji Nuuk na arenie międzynarodowej można wskazać otwarcie przedstawicielstwa w Pekinie w listopadzie 2021 r.¹²⁰ To piąta tego typu placówka Grenlandii – po tych w Danii, przy UE, na Islandii i w USA. Rosnąć będzie też zależność gospodarcza wyspy od Waszyngtonu. Ogłoszenie przez nią niepodległości wydaje się jednak mało prawdopodobne – kolejne rządy koncentrują się na zagadnieniach ekonomiczno-społecznych, a oprócz tego na wyspie rezonuje rosyjska inwazja na Ukrainę, przyczyniając się do wzrostu poparcia dla członkostwa w NATO za sprawą unii z Danią¹²¹. Mniej przewidywalne otoczenie międzynarodowe będzie zniechęcać Nuuk do ryzykownych deklaracji w kwestii pełnej niezależności od Kopenhagi.

Przyjęta w 2022 r. strategia polityki zagranicznej i bezpieczeństwa wymienia Arktykę 40 razy. Obszar ten pozostanie wysoko na liście priorytetów duńskiego resortu spraw zagranicznych m.in. ze względu na przyszłe rozmowy na temat rozgraniczenia szelfu wokół bieguna północnego z Rosją i Kanadą. Ministerstwo zapowiedziało też stworzenie nowych etatów, które wzmocnią „arktyczną dyplomację” Kopenhagi. Z kolei bezpieczeństwo północnej części Królestwa znajdzie się wśród istotnych punktów rozpoczynających się w 2022 r. negocjacji

¹¹⁹ Wielka Brytania to niearktyczny kraj NATO o największej obecności wojskowej za kołem podbiegunowym. Obejmuje ona aktywność okrętów podwodnych i samolotów P-8, ćwiczenia piechoty morskiej w Norwegii czy patrole morskie na Morzu Barentsa. Londyn chce wzmocnić zdolność do działania na Dalekiej Północy także w oparciu o współpracę w ramach połączonych sił ekspedycyjnych (JEF) z udziałem Holandii, państw nordyckich i bałtyckich. M. Brewster, *Britain offers Canadian military help to defend the Arctic*, CBC, 24.09.2021, cbc.ca.

¹²⁰ A. Meisner Synnestvedt, *Trods corona-udfordringer vajer Erfalasorput nu over nyt kinakontor*, Kalaallit Nunaata Radioa (Greenlandic Broadcasting Corporation), 27.11.2021, knr.gl.

¹²¹ *“We need to collaborate with Denmark, but in a more equal way”*, Rosa-Luxemburg-Stiftung, 22.07.2022, rosalex.eu.

nad nowym porozumieniem obronnym na lata 2024–2029, czyli ponadpartyjnym planem rozwoju sił zbrojnych. Ujawnią one prawdopodobnie różnice zdań pomiędzy liderami politycznymi a kierownictwem wojskowym. Podczas gdy decydenci w Kopenhadze i Nuuk dążą przede wszystkim do zredukowania napięć w Arktyce, marynarka wojenna, dostrzegając pogłębiającą się rywalizację w regionie i wynikające z niej zagrożenia, postuluje pozyskanie arktycznych fregat, by móc w większym stopniu skupić się na zadaniach stricte militarnych, a nie tych charakterystycznych dla straży wybrzeża¹²².

Koncepcje rozszerzania obecności sił zbrojnych na Grenlandii będą napotykały opór mieszkańców wyspy. Inny „hamulec” to zbyt skąpe wydatki obronne Danii – doraźne zwiększenie budżetu na ten cel o około miliard dolarów w latach 2022–2023 nie zmieni faktu, że Kopenhaga nie zamierza osiągnąć natowskiego celu 2% PKB na obronność przed 2033 r.¹²³ Dodatkowo dostępne zasoby wydrenuje konieczność wzmożenia zaangażowania wojskowego w regionie Morza Bałtyckiego w związku z reakcją Sojuszu na rosyjską napaść na Ukrainę. W kwestiach bezpieczeństwa i obronności w Arktyce Dania ma w planach ściśle współdziałanie z USA i częstszą współpracę z Kanadą.

Norwegia będzie uprawiać arktyczną „grę na wielu fortepianach”. Strzeżenie Dalekiej Północy pozostanie priorytetem jej sił zbrojnych. W marcu i kwietniu 2022 r. przeprowadziła duże ćwiczenia obrony kraju z udziałem sojuszniczym Cold Response 2022 – największe norweskie narodowe manewry wojskowe od ponad trzech dekad. Łącznie uczestniczyło w nich ponad 30 tys. żołnierzy z 27 państw. Przetestowano m.in. odparcie agresji na arktyczny okręg Troms og Finnmark¹²⁴. Mimo zintensyfikowania przygotowań do obrony północnej części terytorium władze uważają, że rosyjska agresja na te tereny jest mało prawdopodobna ze względu na udział stacjonujących w północnych regionach FR sił w inwazji na Ukrainę i ich znaczne straty poniesione w trakcie tej operacji¹²⁵. Zagrożenie mogą jednak nieść posunięcia niemilitarne Rosji, np. generowanie presji migracyjnej (jak to miało miejsce w 2015 r., gdy tamtejsze służby skierowały migrantów na granicę z Norwegią). Oslo niezmiennie zamierza też zacieśniać dwustronną współpracę obronną z USA na Dalekiej Północy i pilnować, by NATO nie marginalizowało swej północnej flanki.

¹²² A. Krog, *Søværnets offensive ønsker er ude af synk med politikernes ønsker om arktisk lavspænding*, Altinget Arktis, 6.09.2021, altinget.dk.

¹²³ J. Gotkowska, J. Tarociński, *Duńskie „tak” dla wspólnej polityki bezpieczeństwa i obrony*, OSW, 14.06.2022, osw.waw.pl.

¹²⁴ *Cold Response 2022*, Siły Zbrojne Norwegii, 17.11.2022, forsvarret.no.

¹²⁵ *Ukraine and the Arctic: Perspectives, Impacts, and Implications*, Wilson Center, 14.03.2022, wilson-center.org.

Równocześnie jednak będzie uważać, by aktywność Sojuszu w znajdującej się pod jego zwierzchnictwem części Arktyki nie prowadziła do nowych napięć i militaryzacji tego obszaru. Norwegia ocenia, że została by wówczas zdominowana przez rywalizację amerykańsko-rosyjską i utraciłaby możliwość samodzielnego oddziaływania na sytuację na Dalekiej Północy. Aby zwiększyć przewidywalność w regionie, Oslo nie zamyka się na środki budowy zaufania z Rosją¹²⁶. Długofalowo w Norwegii znacznie nasiliły się naciski społeczno-polityczne na rezygnację z wydawania nowych licencji na poszukiwanie i eksploatację węglowodorów w Arktyce (a w dalszej przyszłości – na całkowite wygaszenie tamtejszego wydobywania). Obecnie krajowy sektor naftowo-gazowy notuje jednak rekordowe zyski, co wynika z kryzysu energetycznego w Europie, a przejściowo może przełożyć się na wzrost zainteresowania surowcami pod dnem Morza Barentsa. Zachodnie sankcje i rosyjskie kontrsankcje będą wyraźniej odczuwalne w północnej – graniczącej z FR – części Norwegii (Finnmark). Ucierpieć na nich mogą m.in. zależny od klientów z Rosji sektor stoczniowy (Kirkenes) czy współdziałanie przy usuwaniu zagrażającego arktycznemu środowisku wypalonego paliwa jądrowego pochodzącego z okrętów podwodnych Floty Północnej, składowanego w Zatoce Andriejewa (55 km od norweskiej granicy)¹²⁷.

Członkostwo **Szwecji i Finlandii** w NATO wzmocni bezpieczeństwo nie tylko regionu Morza Bałtyckiego, lecz także Dalekiej Północy, a zwłaszcza arktycznej części Norwegii. W ramach Sojuszu przed Oslo, Sztokholmem i Helsinkami otworzą się nowe możliwości przygotowań operacyjnych na ewentualność wojny, głównie w zakresie kooperacji wojsk lądowych na północy Półwyspu Skandynawskiego. Wpisanie tej współpracy w planowanie obronne NATO może jednak zająć lata. Z perspektywy północnej flanki akcesja Szwecji i Finlandii niesie wartość dodaną w postaci ich sił zbrojnych, świetnie przystosowanych do walki w warunkach zimowych – zarówno pod względem wyszkolenia żołnierzy, jak i uzbrojenia oraz sprzętu. Daje także dostęp do północnej infrastruktury wojskowej tych państw, np. baz lotniczych Luleå i Rovaniemi. W tej drugiej ma docelowo stacjonować połowa fińskiej floty F-35.

¹²⁶ *Norge og Russland har undertegnet avtale om sikkerhet til sjøs og i lufta*, Rząd Norwegii, 21.12.2021, regjeringen.no.

¹²⁷ G. Fouche, V. Klesty, *On Norway's Arctic border with Russia, a town freezes ties with its eastern neighbour*, Reuters, 18.05.2022, reuters.com; Q. Lawrence, C. Donevan, *A new Iron Curtain is eroding Norway's hard-won ties with Russia on Arctic issues*, NPR, 30.04.2022, npr.org; *Arktyka oczyszcza się ze spuścizny po radzieckich okrętach jądrowych*, Ministerstwo Energii RP, październik 2017, gov.pl.

Coraz ważniejszą rolę w zarządzaniu Arktyką odgrywać będą **społeczności lokalne i grupy autochtoniczne**. Ich głosy słyhać coraz wyraźniej zarówno na forum Rady Arktycznej, jak i w toku debaty wewnętrznej w krajach arktycznych (autonomia grenlandzka, parlamenty Saamów w Szwecji, Finlandii i Norwegii). Wynika to z jednej strony z dążenia do politycznej, ekonomicznej i kulturowej emancypacji dyskryminowanych ludów rdzennych, a z drugiej – z rosnącej gotowości państw i społeczeństw demokratycznych do pojednania z „pierwszymi narodami” (poprzez komisje prawdy, a w warstwie symbolicznej w postaci polityki przeprosin czy uznawania winy i odpowiedzialności za bezprawie). W związku z tym w regionie częściej wybuchają mogą spory pomiędzy centrum jakiegoś kraju a jego polarnymi peryferiami. Uwidocznia się to m.in. w sferze inwestycji infrastrukturalnych, które z perspektywy stolicy modernizują zacofaną północ, a z punktu widzenia autochtonów oznaczają nie raz zamach na tradycyjne zajęcia gospodarki nieformalnej – łowiectwo, różne formy eksploatacji lasów czy rybołówstwo. Napięcia te mogą być wykorzystywane i podsycane przez aktorów zewnętrznych. Zapoczątkowana w 2022 r. izolacja FR w Arktyce ograniczy kontakty między jej wspólnotami autochtonicznymi a Inuitami i Saamami z państw ościennych. Rosyjskie Stowarzyszenie Ludów Północy oficjalnie poparło inwazję na Ukrainę¹²⁸.

Wszystkie kraje regionu nadal uznają Radę Arktyczną za optymalną platformę współpracy polarnej. Już w oświadczeniu zawieszającym aktywność tej struktury z marca 2022 r. Kanada, USA, Islandia, Dania, Norwegia, Szwecja i Finlandia stwierdziły, że są przekonane o jej trwałej wartości, i podtrzymały swoje wsparcie dla jej prac. Interpretowano to jako furtkę do wznowienia działalności Rady w przyszłości. W czerwcu 2022 r. siódemka wydała kolejny komunikat, z którego wynika, że przygotowuje się do ograniczonego powrotu do aktywności w ramach tego gremium – ma ona dotyczyć projektów, które nie angażowały Rosji¹²⁹. Dogodną okazją do ożywienia kooperacji w ramach Rady może być norweskie przewodnictwo w niej, które rozpocznie się w 2023 r. Ziszczenie się w Arktyce scenariusza na wzór przekształcenia G8 w G7 wydaje się jednak mało realistyczne, gdyż na FR przypada połowa jej powierzchni.

Bez wkładu Rosji polarne działania ratownicze, reagowanie na katastrofy ekologiczne, ochrona środowiska, monitorowanie zmian klimatu, kontrola połowów czy badania naukowe byłyby znacznie utrudnione lub wręcz skazane na

¹²⁸ A. Raspotnik, A. Stępień, T. Koivurova, *The European Union's Arctic Policy in the Light of Russia's War against Ukraine*, The Arctic Institute, 26.04.2022, thearcticinstitute.org.

¹²⁹ *Joint Statement on Limited Resumption of Arctic Council Cooperation*, Departament Stanu USA, 8.06.2022, state.gov.

niepowodzenie¹³⁰. Dlatego w przyszłości nastąpi zapewne selektywne i stopniowe przywracanie współpracy z nią w Radzie Arktycznej w dziedzinach dotyczących bezpośrednio interesów bezpieczeństwa i gospodarczych jej arktycznych sąsiadów. Zanim tak się stanie, Kreml może próbować pokazać Zachodowi, że omawianym obszarem nie da się zarządzać z pominięciem FR. To przymuszanie do powrotu do „arktycznego stołu” obejmie z jednej strony groźby otwarcia rosyjskiej części krainy na państwa spoza regionu (zainteresowanie wzmocnieniem aktywności za kołem podbiegunowym wyrażają nie tylko Chiny, lecz także Indie, Zjednoczone Emiraty Arabskie czy kraje Azji Południowo-Wschodniej), a tym samym zniesienia monopolu Rady Arktycznej, a z drugiej – bezpośrednią presję na sąsiadów i testowanie szczelności reżimu sankcyjnego.

PIOTR SZYMAŃSKI

Prace nad tekstem ukończono na przełomie 2022 i 2023 r.

¹³⁰ E. Buchanan, *The Ukraine War and the Future of the Arctic*, The Royal United Services Institute for Defence and Security Studies, 18.03.2022, rusi.org.